

Kanton Zürich
Bildungsdirektion
Volksschulamt

Raamleerplan voor Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur (HSK)

**Met aanwijzingen voor de randvoorwaarden
van het onderwijs**

Inhoud

1 Doel van het raamleerplan	5
Het onderwijs in eigen taal en cultuur vanaf het begin tot heden	5
2 Concept en grondbeginselen	7
Concept	7
Uitgangspunten	7
Opbouw en structuur	8
3 Visie op leren en onderwijs	10
Competentiegericht onderwijs	10
Competentiegerichte beoordeling	10
Huiswerk	11
Leermiddelen en onderwijsmateriaal	11
Selectie van de methode	12
Neutraliteit van het onderwijs	12
4 Vakgebied 'talen'	14
Belang en doelstellingen van het vakgebied	14
Didactiek van meertaligheid	15
Competentiegebieden	15
5 Vakgebied 'Natuur, mens en maatschappij'	18
Belang en doelstellingen van het vakgebied	18
Competentiegebieden	19
6 Het onderwijs in de verschillende cycli	23
Cyclus 1	23
Cyclus 2	24
Cyclus 3	24
7 Woordenlijst	25
8 Bijlagen	
Bijlage I: Randvoorwaarden in het kanton Zürich	32
Bijlage II: Niveaus en onderwerpen – een overzicht	37
Bijlage III: Literatuur	43

Impressum

Herausgeberin

Bildungsdirektion Kanton Zürich,
Volksschulamt

Erarbeitet in Zusammenarbeit mit den
HSK-Trägerschaften

Wissenschaftliche Beratung durch Dr.
Ursula Ritzau, PH FHNW, und Prof. em.
Dr. Dr. Basil Schader, PHZH

Gestaltung

raschle & partner raschlepartner.ch

Übersetzung

Interserv AG

Kontakt

Volksschulamt, Abteilung Besondere
Förderung Sektor Interkulturelle
Pädagogik
Walchestrasse 21
8090 Zürich
+41 43 259 53 61
ikp@vsa.zh.ch www.zh.ch/hsk

Die Orientierung an diesem Lehrplan
wird auch in anderen Kantonen
empfohlen: Basel-Landschaft, Basel-
Stadt, Bern, Glarus, Luzern,
Schaffhausen, St. Gallen und Thurgau.

Kanton Zürich
Gemeinnütziger Fonds

Finanzielle Unterstützung durch den
gemeinnützigen Fonds des Kantons
Zürich

Vollständig überarbeitete

4. Auflage 2023

© Bildungsdirektion Kanton Zürich

Inleiding

Het bevorderen van *demeertalige* en *transculturele* competenties behoort tot de belangrijkste taken van een school. Hetzelfde doel heeft ook het onderwijs in eigen taal en cultuur (HSK), dat bedoeld is als aanvulling op het [bestaande](#) aanbod van het onderwijs in de Zwitserse Volksschule. Tijdens deze lessen breiden *twee- en meertalige* kinderen en jongeren hun competenties uit in hun *taal van herkomst*. Bovendien verwerven ze kennis over hun huidige *leefwereld* en over hun culturen van herkomst. Het HSK-onderwijs wordt in het kanton Zürich aangeboden door de *landen van herkomst* en private organisaties. Deze krijgen hiervoor sinds meer dan vijftig jaar vakkundige en administratieve ondersteuning door het ministerie van Onderwijs van het kanton Zürich [Bildungsdirektion].

De onderwijsdirectie [Volksschulamt] van het kanton Zürich heeft in 2011 samen met de HSK-sponsororganisaties en andere externe deskundigen een raamleerplan voor dit soort onderwijs uitgewerkt, dat ook in verschillende andere kantons van Duitstalig Zwitserland wordt toegepast. Hierbij werden de leerplannen van de diverse aanbieders geharmoniseerd en afgestemd met het leerplan bedoeld voor het Zwitserse openbaar onderwijs [Volksschule]. De onderhavige herziening van het raamleerplan houdt rekening met de wijzigingen in het onderwijsbeleid, en is afgestemd op het Leerplan 21 [Lehrplan 21] van de Volksschule, het Zwitserse openbaar onderwijs. Bovendien bevat de herziening verdere inhoudelijke en talige verbeteringen die in samenwerking met HSK-leerkrachten, HSK-coördinatoren en andere externe deskundigen zijn aangebracht.

Over de opbouw van deze publicatie

Het raamleerplan richt zich naar het Leerplan 21 [Lehrplan 21], de richtlijn voor het Zwitserse openbaar onderwijs [Volksschule]. Zodoende zijn bepaalde passages uit het Leerplan 21 [Lehrplan 21] letterlijk of enigszins aangepast overgenomen in deze publicatie. Hoofdstuk 1 geeft uitleg over de bedoeling en doelstellingen van het raamleerplan en geeft een overzicht van het HSK-onderwijs vanaf het begin tot heden. Hoofdstuk 2 beschrijft de principes, en hoofdstuk 3 bespreekt de visie op leren en onderwijs. In hoofdstuk 4 en 5 komen de twee vakgebieden 'Talen' en 'Natuur, mens en maatschappij' aan bod. Eerst wordt het belang van het betreffende vakgebied beschreven en vervolgens worden de bijbehorende competentiegebieden en competenties nader bepaald. De diverse organisaties c.q. de HSK-leerkrachten geven zelf vorm aan de methode voor de opbouw van competenties. Daarom blijft hoofdstuk 6 beperkt tot enkele algemene opmerkingen over de diverse cycli.

De woordenlijst (hoofdstuk 7) is voor het grootste gedeelte ontleend aan de woordenlijst van het vorige raamleerplan. Er zijn enkele aanpassingen aangebracht op basis van de woordenlijst in de EDK-publicatie 'Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur HSK' (Anja Giudici, Regina Bühlmann 2014). In de woordenlijst worden alle termen verklaard die in deze tekst *cursief* zijn gedrukt. Het belangrijkste hierbij zijn de volgende definities: De taal die in het HSK-onderwijs wordt geleerd, is voor de meeste kinderen hun *eerste taal*, voor sommigen echter de *tweede taal*. In het onderhavige leerplan wordt de op school gesproken taal in het HSK-onderwijs aangeduid als *taal van herkomst*.

De bijlage (hoofdstuk 8) bevat de wettelijke grondslagen van het HSK-onderwijs in het kanton Zürich en een toelichting vanuit de onderwijsdirectie [Volksschulamt] over de invulling hiervan. Ten slotte is er een overzicht toegevoegd van de mogelijke onderwerpen per niveau en van publicaties die in de tekst zijn genoemd.

1 Bedoeling van het raamleerplan

Met dit raamleerplan worden de doelstellingen van de HSK-cursussen afgestemd op de huidige behoeften van twee- of meertalige kinderen, het is bovendien in lijn met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]. Het plan kent drie toepassingen:

Ten eerste helpt het raamleerplan de HSK-sponsororganisaties bij het verder ontwikkelen van hun eigen leerplannen en die te coördineren met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]. De uitgangspunten zijn hierbij verschillend: Organisaties die pas een nieuw onderwijsaanbod aan het opbouwen zijn, kunnen het als oriëntatie gebruiken bij het opstellen van hun leerplannen. Overheidsorganisaties beschikken daarentegen meestal al over leerplannen die door de ministeries van Onderwijs van de betreffende landen van herkomst zijn bepaald. Zij passen de inhoud van deze leerplannen waar nodig zo aan, dat deze compatibel zijn met de doelstellingen en de inhoud van het HSK-raamleerplan en er niet mee in tegenspraak zijn. Alle organisaties hebben wat speelruimte om de diverse competenties en vakgebieden van het raamleerplan meer of minder nadruk te geven. Aangezien ze voor hun onderwijs slechts twee tot vier wekelijkse lessen ter beschikking hebben en de groepen leerlingen wat betreft leeftijd, voorkennis en prestatieniveau meestal nogal heterogeen zijn qua samenstelling, zullen ze keuzes moeten maken.

Ten tweede vormt het raamleerplan van het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] de basis bij de goedkeuring van een aanvraag van een HSK-organisatie ter goedkeuring van hun cursus of curriculum. Erkend worden alleen cursussen van organisaties waarvan het leerplan en het onderwijs overeenkomen met het raamleerplan. Mocht er een leerplan zijn van het land van herkomst, dient te worden aangegeven in hoeverre dit plan en het HSK-raamleerplan overeenkomen en wat er is voorzien in het geval van onverenigbare elementen. Door deze functie van het raamleerplan binnen de erkenningsprocedure wordt het onderhavige raamleerplan bindend voor de organisaties die erkende HSK-cursussen geven: Het plan bepaalt het raamwerk, waarbinnen ze hun eigen specifieke doelen en inhoud in het eigen leerplan kunnen vastleggen en in het eigen onderwijs kunnen inbrengen.

Ten derde dient het raamleerplan voor alle betrokkenen als basis om tot overeenstemming te komen: Het biedt de sponsororganisaties, de HSK-leerkrachten, de plaatselijke en kantonale diensten en de opleidingsinstituten een gezamenlijke basis waarin de voorwaarden, doelen, inhoud en termen binnen het HSK-onderwijs staan aangegeven.

Het onderhavige raamleerplan richt zich naar de huidige omstandigheden en vereisten in het kanton Zürich. Met 'Leerplan 21' wordt het Lehrplan 21 van Zürich bedoeld, de richtlijn voor het openbaar onderwijs in het kanton Zürich.

Het onderwijs in eigen taal en cultuur vanaf het begin tot heden

Op initiatief van politieke vluchtelingen uit Italië ontstonden in de dertiger jaren de eerste HSK-cursussen in het kanton Zürich. En met het groeiende aantal Italiaanse immigranten groeide ook het aantal van deze cursussen gestaag. In de late zestiger en vroege zeventiger jaren begonnen ook verenigingen van ouders uit andere landen met het aanbieden van vergelijkbare cursussen. Meer en meer werd de organisatie hiervan overgenomen door de betreffende *staten van herkomst*. De Raad van Onderwijs [Erziehungsrat, tegenwoordig Bildungsrat] gaf op 21 juni 1966 bij een eerste besluit over dit onderwerp toestemming om bij wijze van proef dergelijke lessen in klaslokalen te geven. In eerste instantie gold dit alleen voor het onderwijs in Italiaans, dat bovendien nog niet tijdens de 'reguliere lestijden' plaats mocht vinden.

In een besluit van 16 mei 1972 gaf de Raad van Onderwijs [Erziehungsrat, tegenwoordig Bildungsrat] de scholen de vrije hand om HSK-cursussen voor zowel Italiaans als Spaans op te nemen in de normale lestijden. In hetzelfde jaar adviseerde de Zwitserse conferentie van kantonale onderwijsdirecteuren [Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren, EDK] om twee HSK-lesuren binnen de reguliere lestijd toe te staan.

In 1982 verzochten het Italiaanse en het Spaanse algemeen consulaat, samen met een 'coördinatiegroep van de vereniging van buitenlandse ouders in het kanton Zürich' de Raad van Onderwijs [Erziehungsrat, tegenwoordig Bildungsrat] om de HSK-cursussen in het gehele kanton op te nemen

in de schoolse activiteiten en om het vermelden van een cijfer voor HSK op het rapport toe te staan. Met zijn besluit van 8 november 1983 gaf de Raad van Onderwijs uitvoering aan deze wensen en liet bij wijze van proef dergelijke cursussen van alle naties toe op school. Deze nieuwe regeling gaf de cursussen een nieuwe impuls en maakte ze bekender. Tegelijk begonnen de aanbieders van de cursussen, de overheden van Zürich en de leerkrachten van de reguliere scholen beter samen te werken (ontwikkeling van specifieke HSK-leerplannen en -leermiddelen, vervolgopleidingen, pilotprojecten). Een testfase van acht jaar leidde tot een reglement voor de 'Uitvoering van cursussen in eigen taal en cultuur' [Durchführung von Kursen in Heimatlicher Sprache und Kultur], dat op 11 juni 1992 werd goedgekeurd door de Raad van Onderwijs [Erziehungsrat, tegenwoordig Bildungsrat]. Dit besluit verankert deze lessen in het openbare onderwijs van Zürich [Volksschule]. Bovendien konden hiermee voor het eerst de cursussen van niet-gouvernementele organisaties worden erkend. Met de wet op het openbaar onderwijs van 2005 [Volksschulgesetz] en het besluit over het openbaar onderwijs van 2006 [Volksschulverordnung] kreeg het HSK-onderwijs een nieuwe wettelijke basis.

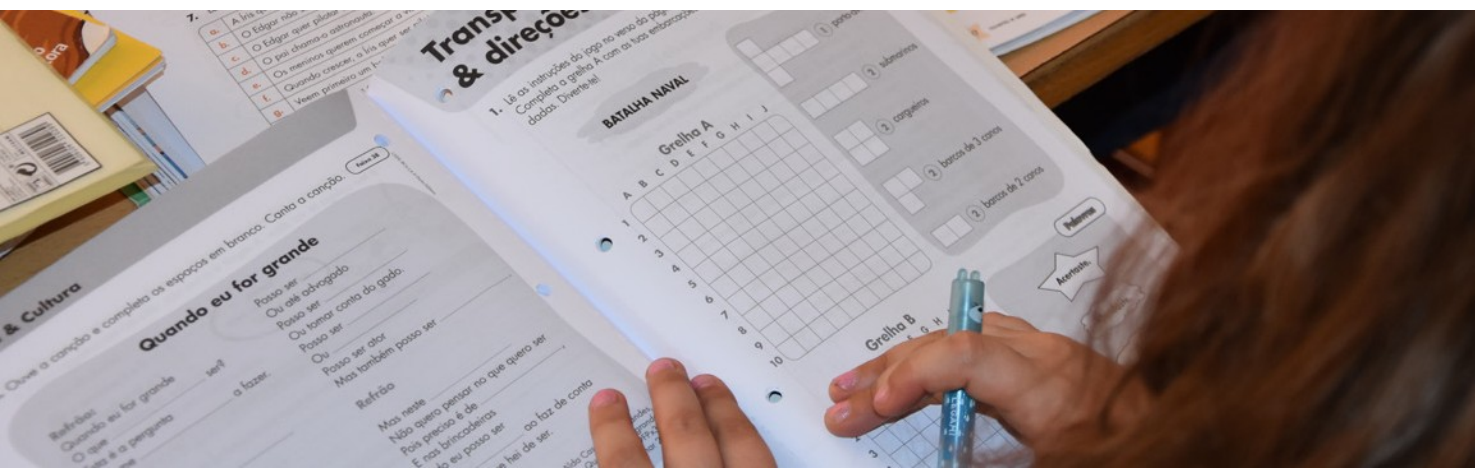
Nog in de tachtiger jaren boden behalve Italië en Spanje alleen Joegoslavië, Turkije, Griekenland en Portugal HSK-onderwijs aan. Vanaf de jaren negentig nam het aantal aanbieders van HSK-cursussen gestaag toe, en tegenwoordig worden er door het kanton erkende HSK-lessen in 31 talen aangeboden.

Het aantal deelnemende leerlingen bedroeg in het schooljaar 2009/10 voor het eerst meer dan 10.000. Het aantal deelnemers varieert per taal en is afhankelijk van verschillende factoren, zoals de omvang van de taalgroep, de organisatorische en financiële situatie van de betreffende organisatie, de ondersteuning vanuit de staat van herkomst etc.

De gevarieerde wijze waarop het onderwijs in de eigen taal en cultuur wordt gegeven, laat de verschillen zien tussen de betrokken sponsororganisaties en taalgemeenschappen – bijvoorbeeld met betrekking tot de opvattingen over onderwijs en vorming, de achtergronden voor de migratie of vlucht, de historische ervaringen, of de kijk op het leven in Zwitserland.

Oorspronkelijk was het HSK-onderwijs er vooral op gericht om de integratie van kinderen op school bij een mogelijke terugkeer naar het *land van herkomst* te vergemakkelijken. In de loop van de tijd veranderde de achtergrond van de leerlingen en daarmee ook de doelstelling van het onderwijs: aangezien slechts een heel klein deel van de leerlingen inderdaad terugging naar het *land van herkomst*, verschoof de focus van het onderwijs meer naar het ondersteunen van kinderen van de eerste en tweede generatie immigranten bij hun *integratie* in de maatschappij hier in Zwitserland. Er kwamen bovendien ook kinderen van gezinnen met twee nationaliteiten bij, voor wie *integratie* noch een 'terugkeer' eigenlijk een probleem vormen.

Tegelijk bleek dat voor alle leerlingen het bevorderen van *meertaligheid* c.q. het bevorderen van de kennis van de betreffende *taal van herkomst* op zich een belangrijke doelstelling is. Hiermee krijgt het inzicht uit de pedagogische praktijk en uit onderzoek dat *meertaligheid* potentieel heeft een plek in het onderwijs. Dit potentieel verder ontwikkelen is niet alleen voordelig voor het individu, maar voor de maatschappij als geheel. In het kanton Zürich spreekt circa 43% van de leerlingen in het openbaar onderwijs [Volksschule] een andere *eerste taal* dan Duits (onderwijsstatistiek van het kanton Zürich, stand 2020). Dit potentieel van *meertaligheid* moet worden ondersteund en benut.

2 Concept en grondbeginselen

Concept

Bij het onderwijs in eigen taal en *cultuur* breiden kinderen en jongeren hun competenties uit in hun niet-Duitse *taal van herkomst*. Daarbij gaat het om de *eerste* of de *tweede taal*. Bovendien vergroten de leerlingen hun kennis over *culturen* en hun *leefwerelden*, met name via de *cultuur*, geschiedenis, literatuur, aardrijkskunde en tradities uit de regio van herkomst van hun familie. Ze verdiepen zich in hun situatie en verbeteren zo hun vaardigheid hun weg te vinden in verschillende maatschappijen – of dit nu in Zwitserland is of eventueel in de *landen van herkomst*. Door het onderwijs worden ze in hun gehele talige, cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling ondersteund.

Om te voorkomen dat er verwarring optreedt omtrent de wettelijke grondslag houden we de aanduiding 'in de eigen taal en cultuur', oftewel 'Heimatliche Sprache und Kultur (HSK)', aan in het onderhavige raamleerplan, ook al klopt dit letterlijk niet altijd: Slechts voor een minderheid van de kinderen en jongeren die dit onderwijs volgen, is alleen en uitsluitend hun *land van herkomst* ook echt hun eigen geboorteland. De meesten zijn in Zwitserland geboren en leven tussen verschillende *leefwerelden* en *culturen* in.

Uitgangspunten

- Het HSK-onderwijs ondersteunt de leerlingen – naargelang hun leeftijd, voorkennis en prestatieniveau – in hun *taal van herkomst*.
- Het onderwijs houdt zich aan de waarden uit het Leerplan 21 [Lehrplan 21] die in het hoofdstuk 'Grondbeginselen' onder de titel 'Onderwijsdoelstellingen' als oriëntatie voor de school zijn geformuleerd, en met name aan de volgende:
 - › "De school is neutraal met betrekking tot politiek, religie en confessie.
 - › De school bevordert kansengelijkheid.
 - › De school bevordert gendergelijkheid.
 - › De school is tegen alle vormen van discriminatie.
 - › De school creëert en bevordert het begrip voor sociale gerechtigheid, democratie en het behoud van de natuur om ons heen.
 - › De school bevordert het wederzijds respect bij het samenleven met andere mensen, met name met betrekking tot andere *culturen*, religies of samenlevingsvormen.
 - › De school gaat uit van verschillende leerbehoeften bij de kinderen en jongeren en gaat constructief om met diversiteit.
 - › De school levert in een pluralistische maatschappij een bijdrage aan de sociale cohesie."
- Het onderwijs versterkt het besef dat *twee- of meertaligheid* een extra potentieel is, waar de leerlingen gebruik van kunnen maken. Het geeft meertaligheid een positieve lading mee, als iets van maatschappelijk belang dat een meerwaarde heeft.
- Het onderwijs ondersteunt de kinderen en jongeren in de omgang met verschillende *identiteitsconcepten*, die het resultaat kunnen zijn van verschillende familiebanden, en de verbondenheid met bepaalde *culturen*, tradities en historische ontwikkelingen. Daarbij komen individuele ervaringen en kennis met betrekking tot zowel de *landen van herkomst* als ook Zwitserland zelf aan de orde, worden verdiept en besproken. Denk daarbij aan normen en waarden, geschiedenis of godsdienst. Let wel: het overbrengen van een confessionele geloofsleer of van (partij)politieke denkbeelden hoort uitdrukkelijk niet thuis in het onderwijs.
- Het onderwijs ondersteunt de leerlingen in hun vaardigheid om met conflictsituaties om te gaan, in hun *transculturele competenties* en hun oordeelkundigheid. Het bevordert een open, niet-discriminerende en respectvolle houding ten opzichte van andere mensen.

- Het onderwijs ondersteunt de *integratie* van de kinderen en jongeren met een *migratieachtergrond* op school.
- Het onderwijs zorgt ervoor dat de leerlingen hun *meertalige* en *transculturele competenties* in de latere opleiding en in hun beroep kunnen benutten – zowel in Zwitserland als in de *landen van herkomst*.
- Het onderwijs ondersteunt de leerlingen om met gelijkstaligen in Zwitserland en in de *landen van herkomst* te communiceren.
- Het onderwijs ondersteunt de leerlingen bij het gebruik van op hun leeftijd afgestemde media en literatuur in hun *taal van herkomst*.
- Het onderwijs gaat uit van de ervaringen en interesses van de leerlingen zelf en wekt hun nieuwsgierigheid. Het verschaft hun zo mogelijk direct contact met het onderwerp van studie en verbindt het leren met eigen actief gebruik van de taal, onder andere door het gebruik van digitale media in het onderwijs (websites en social media in de *taal van herkomst* etc.).
De leerprocessen en opdrachten passen bij het niveau van de individuele leerling.
- Het onderwijs kent ook speelse elementen en verschillende vormen van mondelinge communicatie. In de kleuterschool is de aanpak per definitie speels.
- Het onderwijs maakt gebruik van de mogelijkheden op basis van het feit dat de diverse leerlingen op hun eigen bijzondere manier in verschillende taal- en *leefwerelden* thuis zijn. Het regelmatig bespreken en vergelijken van persoonlijke ervaringen van leerlingen vormt zodoende een didactisch basisprincipe bij dit onderwijs. Door het vergelijken van de *taal van herkomst* met het Duits en het vergelijken van *dialect(en)* onderling, evenals van de standaard taal in het Duits met de *standaard variant van de taal van herkomst* versterkt het onderwijs de competenties in de betreffende talen. Door het vergelijken van de verschillende *leefwerelden* verbeteren de lessen het begrip voor overeenkomsten, verschillen en belangrijke eigenaardigheden.

Opbouw en structuur

Aangezien het raamleerplan voor HSK zich richt naar het Leerplan 21 [Lehrplan 21] en de opbouw en terminologie hiervan hanteert, leggen we hier eerst kort de opbouw van het Leerplan 21 uit. Nadere uitleg is in de hoofdstukken

'Overzicht' en 'Grondbeginselen' van het Leerplan 21 te vinden.

Leerplan 21 [Lehrplan 21]: cycli en structuur

Het Leerplan 21 [Lehrplan 21] deelt de in Zwitserland verplichte elf jaren school op in drie cycli. De eerste cyclus omvat twee jaar kleuterschool en de eerste twee jaar van de lagere school (tot het einde van de 2e klas). De tweede cyclus omvat de laatste vier jaar van de lagere school (klas 3 tot en met 6) en de derde cyclus omvat de drie jaar van de middelbare school (klas 7 tot en met 9).

Het Leerplan 21 [Lehrplan 21] is verder opgedeeld in zes vakgebieden: talen; wiskunde; natuur, mens en maatschappij (NMG); vormgeven; muziek en ten slotte beweging en sport. Voor elk vakgebied worden de *competenties* beschreven, die de leerlingen tijdens het doorlopen van het Zwitserse openbaar onderwijs [Volksschule] zullen verwerven. Bovendien bevat het leerplan de vakoverstijgende modules 'media en informatica' en 'beroepsoriëntatie'. In de vak-

en module-leerplannen zijn interdisciplinaire competenties (persoonlijke, sociale en methodologische) en vakoverstijgende onderwerpen verwerkt volgens het uitgangspunt van Educatie voor Duurzame Ontwikkeling (EDO).

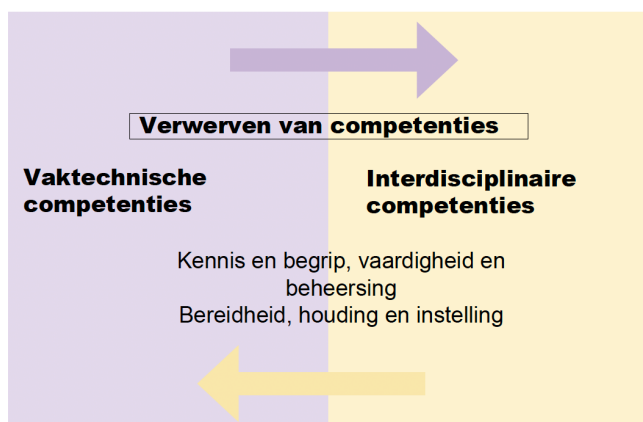
Leerplan 21 [Lehrplan 21]: competentieopbouw

De diverse vakgebieden van het Leerplan 21 zijn opgedeeld in *competentiegebieden*. Zo zijn bijvoorbeeld de vakgebieden Duits, Engels, Italiaans en Frans ieder opgedeeld in de vaardigheden 'Luisteren', 'Spreken', 'Schrijven', 'Focus op taal/talen' en 'Focus op literatuur' (vakgebied Duits) of 'Focus op culturen' (vakgebied Engels, Italiaans, Frans). Voor elk *competentiegebied* worden verschillende *competenties* geformuleerd en de opbouw ervan nader beschreven. Voor elke competentie wordt de verwachte opbouw aan kennis en kunde per cyclus in verschillende niveaus aangegeven. Deze *competentieniveaus* houden er rekening mee, dat competenties continu over een bepaalde periode moeten worden verworven.

HSK-raamleerplan: structuur en competentieopbouw

In dit raamleerplan ontbreekt een uitsplitsing van de te verwerven competenties naar de afzonderlijke cycli en competentieniveaus. Het is de taak van de HSK-organisaties om de specifieke competenties en de bijbehorende lesinhoud te bepalen, zodat de HSK-leerkrachten hun onderwijs concreet kunnen gaan voorbereiden.

3 Kijk op leren en onderwijs

Afbeelding 1: Verwerven van competenties (zie Leerplan 21 [Lehrplan 21], hoofdstuk 'Visie op leren en onderwijs').

Competentiegericht onderwijs

Het onderwijs in eigen taal en cultuur is net als het Leerplan 21 [Lehrplan 21] gericht op competenties en het verwerven hiervan. De nadruk ligt op de vraag, welke kennis en welke vaardigheden en welke graad van beheersing de leerlingen moeten verwerven in de diverse vak- en competentiegebieden. Het begrip competentie omvat meerdere inhoudelijke en procesmatige aspecten: zowel vaardigheden, beheersingsniveaus en kennis, maar ook bereidheid, houding en instelling. Met deze laatste worden naast *culturele* aspecten vooral ook elementen als zelfstandig leren, samenwerking, motivatie en prestatiegerichtheid bedoeld.

De te verwerven competenties betreffen niet alleen het vak zelf, maar zijn ook interdisciplinair van aard. Met vaktechnische competenties worden zowel de vakinhoudelijke kennis bedoeld als de daarmee verbonden vaardigheden en kunde. Met interdisciplinaire competenties wordt de kennis en kunde bedoeld die voor het hele leerproces in het algemeen van belang is. Dit zijn met name persoonlijke, sociale en methodologische competenties.

In het competentiegericht onderwijs wordt de inhoud zo uitgezocht en didactisch-methodologisch vormgegeven dat de leerlingen de gewenste competenties kunnen verwerven of verdiepen. Aan de hand van het HSK-raamleerplan en de leermiddelen bedenkt de HSK-leerkracht aan welke competentiedoelen door middel van welke vakinhoud en welke onderwerpen gewerkt kan worden. Op deze basis richt de leerkracht de leeromgeving en onderwijseenheden zo in, dat de leerlingen de relevante competenties kunnen verwerven. Daarbij wordt in hoge mate rekening gehouden met de heterogene samenstelling van de leergroep.

Competentiegerichte beoordeling

Onderdeel van het competentiegericht onderwijs is een feedbackcultuur, gericht op het bereiken van de competentiedoelen. Constructieve feedback is een centraal kenmerk van de onderwijskwaliteit, en het ondersteunt het leren en het verwerven van competenties. De leerlingen worden formatief (procesbegeleidend: op ondersteuning gerichte aanwijzingen, over wat de volgende keer beter kan), summatief oftewel samenvattend (als afsluiting van een proces, de balans opmakend) en ook prognostisch (toekomstgericht: inschatting of aan de voorwaarden wordt voldaan om met succes verder te leren in een volgende leerfase of schoolklas) beoordeeld.

Vanaf de 2e klas krijgen de leerlingen voor hun prestaties en vorderingen in het HSK-onderwijs een cijfer. De HSK-leerkrachten van de erkende HSK-cursussen vullen dit cijfer aan het eind van elk semester voor elk kind in een attestformulier in. De betreffende reguliere leerkracht, verantwoordelijk voor de specifieke klas, neemt dit cijfer vervolgens over in het rapport van het Zwitserse openbaar onderwijs [Volksschule]. Op de kleuterschool en in de 1e klas krijgen de kinderen geen cijfers. Wel kunnen de HSK-leerkrachten in een gesprek feedback aan de ouders geven over de vorderingen van hun kind.

Interdisciplinaire competenties

De cijfers geven aan, in hoeverre een leerling in de HSK-lessen inderdaad de nagestreefde competenties heeft bereikt en welke vorderingen er zijn gemaakt. Op vrijwillige basis kan de HSK-leerkracht in het attest ook een beoordeling van de afzonderlijke competentiegebieden vermelden. Voor cyclus 1 en 2 zijn dit: luisteren, lezen, spreken, schrijven, focus op taal/talen, focus op literatuur en tenslotte Natuur, mens en maatschappij [Natur, Mensch, Gesellschaft (NMG)]. Voor cyclus 3 zijn dit: luisteren, lezen, spreken, schrijven, focus op taal/talen, focus op literatuur, evenals natuur en techniek (NT) / economie, werk, huishouding [Wirtschaft, Arbeit, Haushalt (WAH)] / Ruimtes, tijdvakken, samenlevingen [Räume, Zeiten, Gesellschaften] (RZG) / religies, culturen, ethiek [Religionen, Kulturen, Ethik (RKE)].

De cijfers hebben betrekking op de doelen van de leerplannen die zijn opgesteld door de betreffende ondersteunende organisaties, of die door de ministeries van Onderwijs van hun respectievelijke *landen van herkomst* ter beschikking zijn gesteld en dient zich te oriënteren naar de competenties van het onderhavige raamleerplan. Het cijfer zegt iets over de prestaties en de competenties in het vak – niet over het gedrag, de zorgvuldigheid of stiptheid. Bij het beoordelen van de prestaties en het toekennen van cijfers geldt in principe dezelfde schaalverdeling als in het Zwitserse openbaar onderwijs [Volksschule].

Het cijfer vormt een beoordeling van de totale prestatie van een kind of jongere in het onderwijs. Het is niet alleen het resultaat van officiële toetsen, maar houdt ook rekening met observaties van prestaties van de leerling (zoals mondelinge uitspraken, observaties tijdens het leerproces etc.) gedaan door de HSK-leerkracht tijdens de lessen. Zodoende is het niet slechts de uitkomst van een berekening van het gemiddelde van afzonderlijke toetsen.

Op aanvraag ondersteunen de HSK-leerkrachten de betreffende reguliere leerkracht bij het beoordelen van de leerlingen (met name bij beslissingen over de schoolloopbaan).

Huiswerk

Huiswerk kan het leerproces ondersteunen, doordat het een mogelijkheid biedt, om ook buiten de les om met een onderwerp van studie bezig te zijn. De kinderen en jongeren moeten het huiswerk over het algemeen zonder directe hulp van hun ouders kunnen maken. Het kan echter zinvol zijn om de competenties van de ouders met betrekking tot de taal van herkomst erbij te betrekken – bijvoorbeeld voor een dialoog of spelopdrachten. Bovendien wordt er verwacht dat de ouders geïnteresseerd zijn in wat hun kinderen in het onderwijs leren. Dit kan worden bevorderd door een goede samenwerking met de ouders, bijvoorbeeld door middel van ouderavonden of door de mogelijkheid tot een bezoek van de lessen te geven. De HSK-leerkrachten houden bij het opgeven van het huiswerk rekening met de individuele capaciteiten en de leeftijd van de leerlingen. Het is zaak overbelasting van het kind te voorkomen, en het juist te motiveren met passende uitdagingen.

Leermiddelen en onderwijsmateriaal

De leermiddelen en het onderwijsmateriaal worden geselecteerd en ter beschikking gesteld door de HSK-sponsororganisaties. Ze houden daarbij zowel rekening met de verschillende leercapaciteiten en competentiedoelen als met de specifieke situatie (*twee- of meertaligheid*, migratieervaring) van de leerlingen. Ze zorgen ervoor dat aan de eisen van het raamleerplan kan worden voldaan door zich daarop te richten. Naast de traditionele onderwijsmiddelen (boeken, werkschriften etc.) dienen er ook digitale media (online toegankelijke films, beeldtelefonie, social media etc.) te worden gebruikt.

Selectie van de methode

Bij het inrichten van het onderwijs zijn de HSK-leerkrachten – binnen het kader van de didactische grondslagen en dit raamleerplan – vrij bij het kiezen van de methode die ze willen gebruiken. Ze kiezen die methode, die binnen bepaalde onderwijssituaties het meest past bij de betreffende competentiedoelen en de leerinhoud alsook bij de leerlingen en henzelf. Ze letten erop dat ze allerlei methodes toepassen, zoals directe instructie, ontdekkend leren, met een werkplan werken, projectonderwijs, werken in een leer-partnerschap etc.

Bij het kiezen van de methode wordt ermee rekening gehouden dat de groep leerlingen vaak heterogeen samengesteld is: ze komen uit verschillende schoolklassen of scholen, hebben uiteenlopende leeftijden, een gevarieerde biografische achtergrond en het niveau van hun eerste en hun tweede taal kan heel verschillend zijn.

Neutraliteit van het onderwijs

Het HSK-onderwijs dient politiek en confessioneel neutraal te zijn. Het gaat uit van een pluralistisch wereldbeeld en ziet af van elke politieke en nationalistische indoctrinatie.

Het onderwijs behandelt de verschillende uitleg van historische gebeurtenissen (vgl. het hoofdstuk 'Didactische instructies voor Ruimtes, tijdvakken, samenlevingen' ['Didaktische Hinweise zu Räume, Zeiten, Gesellschaften'] in het Leerplan 21 [Lehrplan 21]): Historische feiten kunnen gecontroleerd worden. De interpretatie van deze feiten is echter afhankelijk van persoonlijke perspectieven, locaties en belangen.

Waar het HSK-onderwijs religie behandelt, is het doel hiervan om kennis over religies over te brengen, niet de bekentenis tot een bepaald geloof of het uitvoeren van religieuze handelingen. Het onderwijs bevordert een niet-vooringenomen, open houding en een niet-discriminerende omgang met religies en wereldbeschouwingen (vgl. het hoofdstuk 'Didactische instructies voor ethiek, religies, samenleving' ['Didaktische Hinweise zu Ethik, Religionen, Gemeinschaft'] in het Leerplan 21 [Lehrplan 21]).

Aan de neutraliteit van het onderwijs wordt voldaan, als bijvoorbeeld het nationaal volkslied van een land wordt gepresenteerd, inhoudelijk wordt besproken en in zijn historische context wordt geplaatst. De neutraliteit van het onderwijs wordt echter geschonden, als dit nationaal volkslied aan het begin van elke les gezamenlijk wordt gezongen, als er een eenzijdige nationale *identiteit* wordt bevorderd en de nationale trots bewust wordt vergroot.

4 Vakgebied 'Talen'

Belang en doelstellingen van het vakgebied

Standaard variant en taalbeschouwing

Het HSK-onderwijs vindt zoveel mogelijk plaats in de standaard variant van de betreffende taal. Waar dit nog niet mogelijk is, kunnen voor een goede verstandhouding ook *dialectische* varianten en/of Duits worden gebruikt. Het onderwijs besteedt aandacht aan de voorkennis van de kinderen omtrent de taal van herkomst, die onderling erg verschillend kan zijn en ook *dialectische* vormen kan bevatten.

Voor het bovenregionaal taalgebruik, toegang tot het schriftelijk gebruik en de literaire cultuur van de taal van de *landen van herkomst* is kennis van de *standaard variant* van de betreffende taal onontbeerlijk. Daarom wordt er les gegeven in grammatica, spelling en wordt er aan taalbeschouwing en -vergelijking gedaan, natuurlijk aangepast aan de leeftijd. De leerlingen worden aan de hand van motiverende leertaken gestimuleerd om over verschillende aspecten van hun *taal van herkomst* na te denken (bijv. over *dialecten* en hun verschillen, de ontwikkeling van een taal, Engelse en andere leenwoorden, structurele verschillen en overeenkomsten met het Duits en andere op school onderwezen talen).

Het werken aan woordenschat (incl. uitdrukkingen en specifieke zinsconstructies etc.) helpt de leerlingen om zich in verschillende situaties en over verschillende onderwerpen goed te kunnen uitdrukken.

De leerlingen maken het liefst vaak en direct mee hoe ze gesproken en geschreven taal kunnen gebruiken. De HSK-leerkrachten vragen daarvoor om hun suggesties en maken gebruik van actuele gebeurtenissen. Ze bevorderen hun interesse in de *standaard variant* van de *taal van herkomst* door een creatieve omgang met een selectie aan literaire teksten, maar ook door aandacht te schenken aan authentieke, motiverende aanleidingen om een opstel te schrijven in conventionele en nieuwe media.

Heterogeniteit

Het onderwijs houdt rekening met het feit dat de competenties in de taal van herkomst van de HSK-leerlingen bijzonder heterogeen kunnen zijn. Dit betreft bijv. mondelinge competenties, de omvang van de woordenschat, de bekendheid met de *standaard variant* van de *taal van herkomst*, verschillende ervaringen met lezen en schrijven, en in de competenties op het gebied van grammatica en spelling. Om adequaat met deze heterogeniteit om te kunnen gaan, differentieert of individualiseert de leerkracht het onderwijs en de gestelde eisen zo goed mogelijk.

Taalvergelijking

De kinderen en jongeren breiden hun begrip van de taal en hun talige bewustzijn (*Taalbewustzijn*) uit, doordat ze – al naar gelang hun talenkennis – de *taal van herkomst* vergelijken met het Duits en eventueel met de vreemde talen die ze op school leren. Kennis en begrip van overeenkomsten en verschillen tussen hun *taal van herkomst* en het Duits of andere op school onderwezen of gesproken talen helpt de leerlingen zich te oriënteren en zekerder te worden in hun taalgebruik. Bijzonder instructief zijn taalvergelijkingsprojecten als ze samen met de reguliere leerkrachten worden uitgevoerd.

Vakoverstijgende en vaktechnische taalcompetenties

De leerlingen breiden in hun *taal van herkomst* niet alleen de elementaire communicatievaardigheden uit, die ze uit het dagelijks leven kennen, maar verwerven ook vakoverstijgende en vaktechnische taalcompetenties die helpen om met verschillende soorten teksten om te kunnen gaan en het cognitieve leren op school ondersteunen. De vakoverstijgende taalcompetenties helpen bij het begrijpen van complexe en abstracte zaken en om deze onder woorden te brengen, bij het herkennen van causale verbanden of bij het structureren van een eigen tekst. Met vaktechnische taalcompetenties worden de terminologie, concepten en bewoordingen bedoeld die typisch zijn voor een bepaald vakgebied.

Schrijven

In het Zwitserse openbaar onderwijs [Volksschule] krijgen alle kinderen en jongeren het Latijnse schrift in het Duits aangeleerd. In het HSK-onderwijs leren de betreffende leerlingen bovendien het schrift van hun *taal van herkomst*. Als daar een geheel ander schrift wordt aangeleerd, verlopen de twee leerprocessen vergaand onafhankelijk van elkaar en hoeven niet verder gecoördineerd te worden. Indien in het HSK-onderwijs echter het Latijnse, Griekse of het Cyrillische schrift wordt aangeleerd, dan moet de HSK-leerkracht de alfabetisering in het Duits uit de Volksschule hierbij betrekken, om verwarring in de leerprocessen te voorkomen. De leerkracht moet de verschillen met het Duitse alfabet kennen en kunnen uitleggen. Indien het onderwijs in beide talen tegelijk plaatsvindt (tweetalige alfabetisering), wint de leerkracht informatie in over de stand en methode van de alfabetisering in de reguliere klassen van de betreffende kinderen. Voor zover mogelijk houdt de HSK-leerkracht

Didactiek van meertaligheid

In het HSK-onderwijs wordt, net als in het taalonderwijs van de reguliere school, geen perfecte *twee- of meertaligheid* nagestreefd, maar een opleiding tot *functionele meertaligheid*. In de didactische opmerkingen in het hoofdstuk 'Talen' geeft het Leerplan 21 [Lehrplan 21] aan, wat daarmee wordt bedoeld: "*Functionele meertaligheid* streeft naar een divers, dynamisch repertoire met verschillend ver gevorderde competenties in verschillende competentiegebieden c.q. talen, om in verschillende situaties talig succesvol te kunnen handelen. Leerlingen vallen bij het leren van talen terug op dingen die ze al geleerd hebben en breiden hun meertalige repertoire zo efficiënt uit".

Een meertalig repertoire bestaat uit twee of meer talen die verschillend zijn in verschillende domeinen (bijv. school, vrije tijd, familie) en afhankelijk van de gesprekspartner of context worden gebruikt. Vaak is één taal dominant en wordt deze door de leerling competenter, liever en vaker gebruikt dan de andere taal/talen, waarbij deze dominantie mettertijd kan verschuiven. In veel gevallen is de taal van herkomst of de taal die in het gezin wordt gebruikt dominant tot het moment dat het kind start met school, en wordt het Duits dan tijdens de schooltijd langzaam maar belangrijker voor de leerling en eventueel zelfs de dominante taal. Over het algemeen houden meertalige personen hun talen en taaldomeinen niet strikt gescheiden, maar grijpen ze terug op hun gehele talige repertoire en passen ze hun talenkennis strategisch en flexibel toe.

'Gemengd taalgebruik' waarbij de *taal van herkomst* en het (Zwitserse) Duits door elkaar heen worden gebruikt, zoals vaak wordt gezien, hoeft niet categorisch verboden en vermeden te worden. Dit past bij de situatie van het opgroeien in en tussen twee (of meer) talen en kan in verschillend opzicht (bijv. om zich verstaanbaar te maken, om hiaten te overbruggen, als speelse activiteit) nuttig zijn (zie het boek 'Umgang mit Dialekt und Standardsprache' uit de serie 'Materialien für den herkunftssprachlichen Unterricht' van het Zentrum IPE, Pädagogische Hochschule Zürich).

Competentiegebieden

Opmerkingen vooraf over de competentiegebieden

De volgende competentiegebieden en competenties zijn ontleend aan het Leerplan 21 [Lehrplan 21]. Vanzelfsprekend hebben de beschrijvingen betrekking op de competenties in de *taal van herkomst*.

Het definiëren van de specifieke competenties en de betreffende inhoud (opgedeeld naar cyclus en competentieniveau) is de taak van de afzonderlijke HSK-sponsororganisaties.

Luisteren

- De leerlingen halen belangrijke informatie uit luistermaterialen.
- De leerlingen kunnen gesprekken volgen en hun aandacht tonen.
- De leerlingen kunnen informatie halen uit gesproken woord.

Spreeken

- De leerlingen kunnen hun spraakmotoriek, articulatie en stem op gepaste wijze gebruiken. Ze kunnen hun productieve woordenschat en hun zinsbouw activeren om op aangepaste wijze vloeiend te spreken; in toenemende mate ook in de *standaard variant van hun taal van herkomst*.
- De leerlingen kunnen actief deelnemen aan een dialoog en zelf een dialoog aangaan.
- De leerlingen kunnen zich in een monologische situatie (bijv. spreekbeurt houden, gedicht voordragen) passend en begrijpelijk uitdrukken.
- De leerlingen kunnen over hun spreek-, presentatie- en gespreksvaardigheid nadenken.

Lezen

- De leerlingen beschikken over basisvaardigheden lezen in hun *taal van herkomst*.
- De leerlingen kunnen belangrijke informatie halen uit voor hun leeftijd en niveau geschikte informatieve teksten.
- De leerlingen kunnen bij hun leeftijd en niveau passende literaire teksten lezen en bespreken en hun leesstrategie ontwikkelen.
- De leerlingen kunnen over hun leesgedrag en hun leesinteresses nadenken en spreken.

Schrijven

- De leerlingen kunnen zich in hun *taal van herkomst* schriftelijk in een vorm uitdrukken, die past bij hun leeftijd en niveau. Dit gaat gepaard met een toenemende zekerheid in de standaard variant van deze taal. Ze beschikken bijvoorbeeld over een breed repertoire aan zinspatronen en een toereikend vocabulaire.
- De leerlingen kennen diverse tekstpatronen en kunnen ze overeenkomstig hun schrijfdoel met betrekking tot structuur, inhoud, taal en vorm benutten voor hun eigen tekstproductie.
- De leerlingen kunnen – op basis van leeftijdsconforme instructies, aanwijzingen en patronen – hun teksten zinvol en begrijpelijk opbouwen.
- De leerlingen zijn – naar gelang hun niveau en leeftijd – in staat om hun teksten in een formeel zo correct mogelijk standaard taalgebruik te formuleren.
- De leerlingen kunnen over hun schrijfproces en hun schrijfproducten nadenken en de kwaliteit ervan inschatten.

Focus op taal/talen

- De leerlingen denken aan de hand van geschikte vragen en opdrachten na over hun *taal van herkomst* (bijv. over grammaticale geslachten, het vormen van het meervoud, de verbuiging van werkwoorden, *dialecten*, de geschiedenis etc.). Hierbij helpen vergelijkingen met het Duits en evt. met andere op school onderwezen of gesproken talen, om eigenaardigheden van de *taal van herkomst* beter uit te werken en te onderkennen (*taalbewustzijn/language awareness*).
- De leerlingen zijn in staat om het gebruik en het effect van taal te onderzoeken.
- De leerlingen beschikken over in de loop van de schooljaren opgebouwde en getrainde kennis op het gebied van spelling en grammatica.

Focus op literatuur

- De leerlingen kennen voor hun leeftijd geschikte literaire teksten (kinderrijmpjes, liedteksten, proza, gedichten, mondelinge vertellingen etc.) uit hun *cultuur van herkomst*.
- De leerlingen kunnen gesprekken voeren over deze teksten en hun begrip ervan.
- De leerlingen beschikken over kennis over de literatuur van hun *land van herkomst* (de geschiedenis, bekende personen etc.)
- De leerlingen kunnen vergelijkingen maken tussen teksten met een vergelijkbaar onderwerp uit verschillende talen en *culturen*.
- De leerlingen ervaren, herkennen en reflecteren erover dat literaire teksten met betrekking tot de inhoud, vorm en taal bewust zijn vormgegeven om een esthetisch effect te bereiken. Ze kennen de wezenlijke kenmerken van literaire genres en stromingen.

5 Vakgebied 'Natuur, mens en maatschappij'

Opmerking vooraf

Het vakgebied Natuur, mens, maatschappij (NMG) kent vier inhoudelijke perspectieven: Natuur en techniek (NT), Economie, werk, huishouding (WAH), Ruimtes, tijdvakken, samenlevingen (RZG) en Religies, culturen, ethiek (RKE). In de eerste en tweede cyclus zijn de vier verschillende inhoudelijke perspectieven samengebracht in één vakgebied. Met Natuur, mens, maatschappij wordt daarom zowel het gehele vakgebied van de eerste tot en met de derde cyclus aangeduid als ook het vakgebied-leerplan in de eerste en de tweede cyclus. In de derde cyclus worden de vier perspectieven in de betreffende specifiek gerichte vakgebieden afzonderlijk aangegeven.

Belang en doelstellingen van het vakgebied

De leerlingen breiden hun competenties uit, om met mensen met een andere *culturele* herkomst respectvol samen te leven, compromissen te sluiten en conflicten vreedzaam op te lossen. Een bijdrage aan deze *transculturele competenties* levert de gereflecteerde vergelijking zonder vooroordelen – bijvoorbeeld tussen verschillende regio's van herkomst, of tussen *dialecten*, talen en religies, tussen de *landen van herkomst* en Zwitserland of tussen de *landen van herkomst* en andere landen. Het onderwijs bevordert een open, tolerante houding. Daarbij wordt vermeden om bij het vergelijken in stereotypes te denken of te discrimineren. Zo dient een bepaald kind nooit als vertegenwoordiger van een bepaalde religie, etnische groep of taal te worden gezien.

De leerlingen reflecteren tijdens het HSK-onderwijs over hun situatie als *twee- of meertalige* kinderen en jongeren uit migrantengezinnen of uit *meertalige* gezinnen. Als verbindend in de lesgroep ervaren ze dezelfde *taal van herkomst*. Verschillend zijn echter hun persoonlijke ervaringen en hun relatie met de *landen van herkomst*. Het onderwijs houdt rekening met verschillen binnen hetzelfde land van herkomst wat betreft toebehoren tot een religieuze groepering, de wereldbeschouwing, de sociale status, de taal (*dialectische* varianten, *meertaligheid*) en de plaatselijke geografie.

In het onderwijs worden de normen en waarden in Zwitserland en de *landen van herkomst* besproken. Doordat de leerlingen zich bewust worden van overeenkomsten en verschillen, krijgen ze een betere kijk op hun eigen normen en waarden met betrekking tot diversiteit. Dit proces bevordert de ontwikkeling van een zelfstandige persoonlijkheid, die met verschillende culturele referentiekaders kan omgaan. Bovendien is het goed voor het zelfbewustzijn van de leerlingen.

Het onderwijs behandelt concrete onderwerpen en vergroot de kennis van verschillende *culturen*. Aan de hand van actuele gebeurtenissen kunnen er verbanden worden gelegd en vergelijkingen worden gemaakt.

Tijdens het onderwijs wordt er gesproken over ervaringen die bij immigratie en emigratie kunnen horen en die te maken hebben met het alledaagse samenleven in een *transculturele* samenleving.

De leerlingen leren de geschiedenis en geografie van de *landen van herkomst* in exemplarische fragmenten kennen. Ze leggen relaties met hoe men tegenwoordig leeft in de *landen van herkomst* en in Zwitserland.

In het vakgericht onderwijs leren de leerlingen nieuwe begrippen kennen, die ze als kennisbouwstenen verwerven en die tegelijk hun taalcompetentie vergroten. Van de leerkracht wordt een groot talig bewustzijn verwacht, zodat deze gericht en expliciet voor elke les het nodige idioom en het benodigde thematisch vocabulaire beschikbaar heeft en zorgt dat er hiermee geoefend wordt.

Competentiegebieden

Opmerkingen vooraf over de competentiegebieden

De volgende competenties zijn specifiek gericht op het HSK-onderwijs en overeenkomstig geformuleerd. Zo wordt gewaarborgd dat er op de bijzonderheden van het HSK-onderwijs kan worden ingegaan. De onderliggende grondbeginselen zijn dienovereenkomstig ook in de formulering van de competenties in het Leerplan 21 [Lehrplan 21] terug te vinden. In de volgende opsomming worden de specifieke omzettingen in het HSK-onderwijs gekoppeld aan de corresponderende competentiebeschrijvingen van het Leerplan 21 [Lehrplan 21]. Desondanks is een aanvullende bespreking van het vakgebied Natuur, mens, maatschappij (NMG, cycli 1 en 2) en voor de 3e cyclus van de vakgebieden Religies, culturen, ethiek (RKE) en Ruimtes, tijdvakken, samenlevingen (RZG) en Economie, werk, huishouding (WAH) en van Natuur en techniek (NT) van het Leerplan 21 zinvol. Net als bij het vakgebied Talen moeten de leerlingen de competenties aan het einde van de verplichte schooltijd hebben verworven.

Natuur, mens, maatschappij – Religies, culturen, ethiek

- De leerlingen kunnen naar anderen luisteren, gevoelens waarnemen en ingaan op de ander. Ze evalueren het beeld dat ze van zichzelf en van anderen hebben, steeds opnieuw.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.10: "Gemeenschap en maatschappij – samenleven vormgeven en zich engageren"

RKE.5: "Ik en de gemeenschap – leven en samenleving vormgeven"

- Ze houden zich gefundeerd bezig met de verschillende *leefwerelden* van hun *landen van herkomst* en van Zwitserland en ontwikkelen hier een open houding voor. Ze kunnen over gevoelens van toebehoren tot verschillende *leefwerelden* reflecteren en deze integreren in hun persoonlijkheid. Met wisselende loyaliteiten vinden ze een constructieve omgang.
- De leerlingen kunnen inzien dat waar mensen samenleven, er onderling rekening met elkaar gehouden moet worden en dat men zich aan regels zal moeten houden. Ze zijn zich er echter ook van bewust dat dergelijke regels op normen en waarden baseren, die kunnen en zullen veranderen.
- Ze kunnen onderkennen dat het antwoord op veel fundamentele vragen sterk wordt bepaald door de persoonlijke normen, waarden en wereldbeschouwing. Ze kennen belangrijke morele richtlijnen en tradities uit de *landen van herkomst* en uit Zwitserland en kunnen reflecteren over waar deze persoonlijke moraal en wereldbeschouwing door wordt bepaald. Ze zijn op de hoogte van belangrijke morele richtlijnen en tradities uit de *landen van herkomst* en uit Zwitserland en kunnen hierover reflecteren.
- Ze kunnen eigen en vreemde gevoelens benoemen en nieuwe uitdagingen bespreken. Een fundamentele kennis over de geestelijke, mentale en lichamelijke processen van de mens en een overeenkomstige woordenschat in de *taal van herkomst* helpen de leerlingen meer begrip te krijgen van zichzelf en van hun medemensen en om zich te kunnen oriënteren in het leven. Ze beschikken over het nodige vocabulaire om over hun persoonlijke waarnemingen, behoeften en wensen te kunnen spreken.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.11: "Fundamentele ervaringen, waarden en normen verkennen en daarover reflecteren"

RKE.1: "Over existentiële fundamentele ervaringen reflecteren"

RKE.2: "Waarden en normen verduidelijken en verantwoordelijkheid nemen voor beslissingen"

- Door bewust na te denken over allerlei ervaringen uit de familie, van bekenden, op school, in *landen van herkomst*, van de eigen etnische groep en van religieuze instanties krijgen zij inzicht in de verscheidenheid aan sociale verbanden en wisselwerkingen. Ze begrijpen dat het individu als onderdeel van de gemeenschap hierdoor wordt beïnvloed en er zelf ook invloed op uitoefent.
- Ze zijn vertrouwd met hun *landen van herkomst*.
Mensen uit verschillende bevolkingsgroepen in de *landen van herkomst* en in Zwitserland treden zij liefst zonder vooroordelen tegemoet. Daarbij doen ze moeite om zich in te leven in hun normen en manier van leven. Ze zijn in staat om vreemde en eigen vooroordelen te herkennen en hier constructief mee om te gaan.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.12: "Kennismaking met religies en wereldbeelden"

RKE.3: "Herkennen van de sporen en invloed van religies in cultuur en maatschappij"

RKE.4.4: "Nadenken over religies en wereldbeschouwingen"

Natuur, mens, maatschappij – Ruimtes, tijdvakken, samenlevingen

- Geografische, economische en ecologische vakinhoud vergroot de kennis van de *landen van herkomst*. Overeenkomstige fundamentele oriënterende kennis helpt hen, hier een holistischere kijk op te ontwikkelen. Ze kunnen informatie uit de meest uiteenlopende bronnen structureren en beoordelen. Dit helpt hen ook om hun weg te vinden in de *landen van herkomst*.
- De leerlingen onderkennen, dat mensen door middel van hun gevoelens, gedachten en handelingen invloed hebben op ontwikkelingen. Ze houden zich met regionale, nationale en globale problemen bezig en merken de effecten hiervan in hun directe leefomgeving op.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.7: "Ontdekken en vergelijken van de leefstijl en leefomgeving van mensen"

RZG.2: "Leefstijlen en leefomgevingen in kaart brengen"

RZG.3: "Relaties mens – milieu analyseren"

- Door eigen onderzoek en met behulp van beeldmateriaal, kaarten en andere media (bijv. websites in de *taal van herkomst*) krijgen ze dankzij reflectie en de vergelijking met Zwitserland een gedifferentieerd beeld van hun *landen van herkomst*.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.8: "Mensen maken gebruik van ruimtes – oriëntatie en vormgeving"

RZG.4: "Zich oriënteren in ruimtes"

- De leerlingen kennen en respecteren het cultuurgood van hun *landen van herkomst* uit heden en verleden.
- Op basis van elementaire oriënterende kennis kunnen ze historische en actuele gebeurtenissen, ontwikkelingen en getuigenissen van de *landen van herkomst* plaatsen. De migratiegeschiedenis speelt daarbij een belangrijke rol.
- Ze herkennen aan de hand van voorbeelden dat elke voorstelling subjectief is en beoordelingen omvat. Ze begrijpen dat verschillende standpunten en interesses beter kunnen worden begrepen als men hun historische achtergrond kent.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.9: "Tijd, duur en verandering begrijpen – onderscheid maken tussen geschiedenis en verhalen"

RZG.6: "Uitleggen van continuïteit en omwentelingen in de wereldgeschiedenis"

RZG.7: "Historische cultuur analyseren en gebruiken"

- Ze kennen mogelijkheden om maatschappelijk actief te worden en zelf invloed uit te oefenen op actuele of toekomstige ontwikkelingen en hiervoor mee verantwoordelijkheid te dragen.
- Ze kennen de wezenlijke rechten van de mens, inclusief de rechten van kinderen en richten zich hiernaar.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.10: "Gemeenschap en maatschappij – samenleven vormgeven en zich engageren"

RZG.8: "Democratie en mensenrechten begrijpen en zich ervoor inzetten"

Natuur, mens, maatschappij – Economie, werk, huishouding

- De leerlingen houden zich bezig met leef- en werkvormen in hun *landen van herkomst* en kunnen deze vergelijken met de situatie in Zwitserland.
- Ze hebben inzicht in de samenhang tussen politiek, economie en *cultuur*.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.6: "Werk, productie en consumptie – situaties ontdekken"

WAH.1: "Productie- en arbeidswerelden onderzoeken"

WAH.3: "Consumptie vormgeven"

Natuur, mens, maatschappij – Natuur en techniek

- De leerlingen kunnen het samenwerken van natuur, techniek en de mens in de zin van universeel geldige wetmatigheden inschatten.
- Ze behandelen verschillende onderwerpen uit de natuur en techniek en breiden zo de betreffende woordenschat in hun *taal van herkomst* uit.

Koppeling met het Leerplan 21 [Lehrplan 21]

NMG.2: "Dieren, planten en leefomgevingen ontdekken en behouden"

NMG.5: "Technische ontwikkelingen en realisaties begrijpen, inschatten en toepassen"

NT.1: "Het wezen en de betekenis van natuurwetenschappen en techniek begrijpen"

6 Het onderwijs in de verschillende cycli

Afbeelding 2: ontwikkelingsgeoriënteerde benaderingen en vakgebieden
(zie Leerplan 21 [Lehrplan 21], hoofdstuk "Zwaartepunten van de 1e cyclus" resp. "Zwaartepunten van de 2e cyclus").

Zoals beschreven in paragraaf 2.3, verschilt het HSK-raamleerplan zodanig van het Leerplan 21 [Lehrplan 21], dat in het raamleerplan de te verwerven competenties niet worden ingedeeld volgens de verschillende cycli en competentieniveaus. Voor het definiëren van de cyclusspecifieke competenties en de overeenkomstige inhoud zijn de HSK-sponsororganisaties verantwoordelijk. De volgende inhoud is te zien als algemene beschouwing over de afzonderlijke cycli.

Aan de meeste competenties wordt over alle drie cycli heen als in een spiraal gewerkt. Het opbouwen van sommige competenties begint echter niet aan het begin van de 1e cyclus, maar op een later tijdstip, omdat hiervoor eerst aan bepaalde voorwaarden in de ontwikkeling en het leren van de kinderen moet zijn voldaan. De opbouw van andere competenties wordt voor het einde van de 3e cyclus afgesloten.

Cyclus 1

In de 1e cyclus richt zich het onderwijs sterk naar de ontwikkeling van de kinderen en wordt het vooral aan het begin vakoverstijgend georganiseerd en vormgegeven. Spelen is heel belangrijk. Om hieraan tegemoet te komen, laten in het Leerplan 21 [Lehrplan 21] negen ontwikkelingsgeoriënteerde benaderingen zien, hoe aan de ontwikkeling en het leren van het kind in de 1e cyclus kan worden aangesloten.

Kinderen in de kleuterschool leren door zintuiglijke ervaringen en handelen, zelfstandig of door imitatie. Feitenkennis leren ze altijd door de context te begrijpen. Wat ze terloops of onbedoeld leren, vatten ze met hulp van de leerkracht in woorden en veranderen het zo in expliciete kennis. Als ze bijvoorbeeld van een hoge traprede springen, leren ze daarbij het begrip trap kennen, maar ook de techniek van springen en gevoelens van angst of succes. Dienovereenkomstig gaat het onderwijs uit van alledaagse belevenissen van de kinderen en schept situaties voor eigen handelen en het opdoen van ervaringen.

Het onderwijs biedt belevenissen aan, waarbij de kinderen leren om beelden en voorstellingen in woorden en zinnen te vatten. Bij het bevorderen van de woordenschat wordt er – niet alleen gedacht aan de *leefwereld* van de kinderen – maar wordt er ook gewerkt aan het gebruik van functionele woorden om zich in de ruimte te kunnen oriënteren (waar, achter, boven etc.) en met logische relaties (meer, minder, evenveel etc.).

Het onderwijs maakt de kinderen op speelse wijze vertrouwd met de wereld van prentenboeken en tekst. De kinderen leren dat symbolen, tekens en pictogrammen uit het leven van alledag betekenis hebben.

De kinderen gaan het geschreven woord herkennen en leren zo de functies van het schrift kennen. Ze oefenen om met verschillende schrijfmaterialen gericht en gecontroleerd om te gaan. Naargelang hun individuele mogelijkheden beginnen ze met lezen en schrijven.

Voor kinderen in de eerste en tweede klas zijn de alledaagse en persoonlijke ervaringen in het gezin, in de *landen van herkomst* en in Zwitserland het vertrekpunt. De binding met het gezin en de loyaliteit met de daar beleefde normen en waarden zijn bij deze leeftijdsgroep nog sterk.

Tijdens het onderwijs worden alle taalgebieden bevorderd: luisteren en spreken, lezen en schrijven, focus op taal/talen, focus op literatuur. Hierbij wordt met name gebruik gemaakt van speelse leervormen, gedeeltelijk wordt er echter ook een systematische en doelgerichte training toegepast. Bij het aanleren van lezen en schrijven wordt ook aandacht besteedt aan de alfabetisering in het Duits. Het afstemmen van de lessen tussen de HSK-leerkracht en de reguliere leerkracht is zeer aan te bevelen. Waar dit zinvol is, maakt de HSK-leerkracht vergelijkingen met het Duitse alfabet, bijvoorbeeld om veelvoorkomende misverstanden bij de leerlingen te voorkomen.

Cyclus 2

Voor kinderen in de tweede cyclus is de groep leeftijdgenoten erg belangrijk. Ze ontwikkelen een natuurlijke interesse in de verschillende leefstijlen en *leefwerelden*, waar ze mee in contact komen. Met hun omgeving (gezin, school) hebben ze over het algemeen een positieve relatie, zonder deze te in vraag te stellen. Ze zijn over het algemeen niet-vooringenomen, open, spontaan tegenover hun eigen en andere *culturen* en geïnteresseerd in de relaties en bindingen met hun familie in de *landen van herkomst*.

In het onderwijs worden alle aspecten van het taalgebruik – luisteren en spreken, lezen en schrijven, focus op taal/talen, focus op literatuur – bevorderd. Er is speciale aandacht voor het uitbreiden van de competenties in de meer veeleisende, complexe taalregisters.

Cyclus 3

In cyclus 3 gaan jongeren steeds kritischer om met zowel de eigen normen en waarden als die van de omgeving. Een gevolg kan zijn dat ze zich van traditionele waarden en normen afkeren, of deze juist idealiseren. Zo trekken ze bijvoorbeeld ook vaak het nut van het HSK-onderwijs in twijfel.

De HSK-leerkracht begrijpt deze periode van verandering, gaat erop in en bespreekt verschillende (levens)modellen kritisch tijdens de les. Zo helpt de leerkracht de jongere om zich te oriënteren, zijn of haar persoonlijkheid te ontwikkelen en een eigen weg te vinden. Met name wordt de jongere ondersteund om de diverse ervaringen, gedachten over wat belangrijk is en loyaliteiten in zijn of haar leven te integreren.

Het onderwijs koestert de individuele vaardigheden en kennis van jongeren. De leerlingen worden aangemoedigd om hun specifieke *transculturele* en *culturele* kennis in te brengen – niet alleen in het HSK-onderwijs, maar ook in het onderwijs in het openbaar onderwijs [Volksschule] en buiten school.

Een belangrijke plaats nemen de mondelinge en schriftelijke communicatie, taalbeschouwingen en media-opvoeding in het onderwijs in. De jongeren krijgen de gelegenheid om verworven competenties in verschillende talen (*taal van herkomst*, Duits, Frans, Engels) te gebruiken, overeenkomsten te zien en hun kennis te verbinden. Zo kunnen ze hun taal- en handelingscompetentie uitbreiden.

Het onderwijs ondersteunt de jongeren om een beroepsperspectief te ontwikkelen en zich in het beroepsleven en de maatschappij in Zwitserland te integreren. Het ondersteunt ze met name om hun *twee- of meertalige* en *transculturele competenties* als extra talent te zien en te benutten.

7 Woordenlijst

De volgende uitleg geeft aan wat de betreffende termen in deze tekst betekenen. Waar niet anders aangegeven, baseert het volgende op het *Raamleerplan voor eigen taal en cultuur* [*Rahmenlehrplan für Heimatliche Sprache und Kultur*] van het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] van het kanton Zürich en op de publicatie *Unterricht in Heimatlicher Sprache*, een uitgave van het algemeen secretariaat van de Zwitserse conferentie van kantonale onderwijsdirecteuren [Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren, EDK].

Bilinguïsme

→ Zie *Tweede taal*.

Dialect

Een dialect of tongval is een plaatselijke of regionale variant van een standaard taal (bijv. Duits) of van een regionale taal (bijv. Zwitsers-Duits).

Het kan meer of minder van de betreffende *standaard variant van de taal van herkomst* verschillen en gedeeltelijk als *lokale taal* van een regio optreden.

Eerste taal (L1), taal van herkomst

Met eerste taal wordt de eerste socialisatietaal bedoeld, dus de taal die een persoon chronologisch gezien als eerste heeft geleerd. Over het algemeen wordt dit aangeduid als de '*moedertaal*'. Veel kinderen leren als eerste niet één, maar twee of meer talen. In dergelijke gevallen, dus als een persoon meerdere eerste talen heeft, spreken we van simultaan bilinguïsme. De eerste taal kan in de loop van het leven de dominante taal blijven, ze kan echter ook gedeeltelijk aan betekenis verliezen – in het bijzonder als ze niet overeenkomt met de taal van de onderwijs en de *lokale taal* van de woonplaats van een persoon.

De taal van herkomst van een persoon is die taal of dat dialect, die of dat in hun *landen van herkomst* of in hun regio's van herkomst als lokale of als *standaard variant* geldt. Indien een persoon bij de tweede of derde generatie van een groep immigranten behoort, hoeft de taal van herkomst niet per se ook de eerste taal te zijn.

Vaktaal

Een vaktaal is een variant van de *standaard variant* van de *taal van herkomst*, die zich kenmerkt door een vaktechnische woordenschat.

Vreemde taal

Een vreemde taal is een taal die boven op de eigen eerste taal en buiten de plaats waar deze als *lokale taal* geldt, wordt geleerd. De vreemde taal onderscheidt zich daarmee van de tweede taal, die juist wel in het land wordt verworven waar deze wordt gesproken. Het aanleren van bepaalde vreemde talen is een taak van de openbare school. In de openbare scholen van de Zwitserse kantons worden meestal de officiële talen van de andere delen van het land en het Engels als vreemde talen gegeven.

Functionele meertaligheid

Met functionele meertaligheid wordt de vaardigheid van een persoon bedoeld om in meerdere talen naargelang de situatie en de behoefte passend te communiceren. Deze vorm van taalcompetentie is iets anders dan de uitgebalanceerde, symmetrische *meertaligheid*. Door het opwaarderen van de functionele *meertaligheid* wordt erkend dat er diverse basisvaardigheden aan taalbeheersing bestaan, van onderling verschillende kwaliteit. Daarom is het niet altijd nodig om bij elke basisvaardigheid het hoogste niveau te bereiken, soms is het voor het bereiken van eigen doelen voldoende om met bepaalde vaardigheden genoeg te nemen en deze functioneel te kunnen benutten. Het opbouwen van een functionele *meertaligheid* is een van de doelen van de openbare school.

Landen van herkomst, staten van herkomst

Met landen van herkomst worden die staten bedoeld waarin een persoon of een wettelijke voogd (of andere familie) vroeger hebben gewoond of nog steeds wonen. Mensen kunnen een verschillend sterke relatie hebben met hun land van herkomst, wat bijvoorbeeld kan afhangen van de hoeveelste generatie na de migratie het betreft.

Algemeen beschaafd taalgebruik

→ Zie standaard variant van de taal van herkomst.

Identiteit, bi-/pluriculturele identiteit

Onder (individuele) identiteit worden de eigen aard van een mens en het zelf ervaren van deze eigenheid verstaan. Identiteiten zijn procesmatig en dynamisch. Ze komen in sociale interacties tot stand, in het bijzonder door middel van taal. Onder een bi-/pluriculturele identiteit wordt het subjectieve gevoel verstaan tegelijk bij twee (of meer) verschillende collectieven te horen en zich met een deel van de waarden en houdingen ervan te identificeren.

Integratie

Onder integratie verstaan we hier het proces, waarbij personen en groepen met verschillende sociale, *culturele* en talige achtergrond een gelijkwaardige sociale en politieke participatie in een maatschappij bereiken en met hun bijzondere talige en *culturele* achtergronden worden gerespecteerd.

Competentie

De definitie van 'competenties' in het hoofdstuk 'Grondbeginselen' van het Leerplan 21 [Lehrplan 21] baseert op de commentaren van Franz E. Weinert. Volgens hem omvatten competenties "meerdere inhoudelijke en procesmatige facetten: vaardigheden, beheersingsniveaus en kennis, maar ook bereidheid, houding en instelling. [...] De facetten van competenties zijn zowel vaktechnisch als interdisciplinair van aard. Met vaktechnische competenties wordt de vakspecifieke kennis bedoeld en de daarmee verbonden vaardigheden en kunde. Met interdisciplinaire competenties wordt de kennis en de kunde bedoeld die over de grenzen van vakgebieden heen belangrijk is voor het leren in en buiten de school. Denk daarbij aan persoonlijke, sociale en methodologische competenties."

Cultuur

Onder cultuur worden in het onderhavige raamleerplan de totaliteit aan geestelijke, materiële en emotionele aspecten verstaan die typisch zijn voor een maatschappij of een etnische groep. Hiermee worden niet alleen kunst en literatuur bedoeld, maar ook levensvormen, de grondrechten van de mens, waardesystemen, tradities en geloofsrichtingen. Individuen kunnen niet alleen tot hun cultuur of hun etnische groep worden teruggebracht. Ze hoeven dus niet per se bepaalde kenmerken, eigenschappen of gedrag te vertonen, alleen omdat ze bij een bepaalde cultuur horen. Bovendien is de cultuur van een maatschappij of een etnische groep niet homogeen of statisch, of afgesloten. Eerder is het zo dat de culturele praktijk voortdurend nieuwe betekenissen schept en dat zich verschillende culturele praktijken vermengen.

Leefwereld

Het raamleerplan verstaat onder leefwereld de totaliteit van alle dingen, gebeurtenissen en zaken, waar mensen in hun tegenwoordige omgeving mee te maken hebben. Een leefwereld is slechts een fractie van de hele wereld – naargelang de individuele situatie. Het raamleerplan maakt geen super scherp onderscheid tussen *cultuur* en leefwereld, legt bij het tweede begrip echter meer nadruk op de relaties van het individu met zijn actuele omgeving en zijn eigen handelen en spreken.

Lokale taal

De lokale taal is de taal waarin de meerderheid van de bevolking van een bepaalde plaats communiceert. In het geval van Zwitserland zijn de lokale talen hetzij een van de Zwitsers-Duitse *dialecten* of een van de talen Frans, Italiaans of Reto-Romaans.

Meertaligheid, meertalig

Het begrip meertaligheid duidt het fenomeen aan dat er in drie of meer talen competenties aanwezig zijn. De term kan zowel op enkele personen als op hele samenlevingen slaan. In Zwitserland wordt daarmee soms ook het fenomeen beschreven dat er vier nationale talen worden gesproken. In het onderhavige raamleerplan is er sprake van een meertalig individu als deze persoon actieve of passieve competenties in drie of meer talen heeft – onafhankelijk van de individuele relatie met deze talen (*eerste taal, tweede taal, taal van herkomst, vreemde taal*). Zo geldt bijvoorbeeld een kind ook dan als meertalig, als het Duits als *eerste taal* en bovendien twee *vreemde talen* spreekt.

→ Zie ook *Twee- of meertaligheid*.

Moedertaal

Met moedertaal wordt de als eerste verworven taal, de *eerste taal*, bedoeld. De term is onnauwkeurig, omdat hij ervan uitgaat dat alleen de moeder beslissend is voor het verwerven van de eerste taal. Het raamleerplan heeft het daarom alleen over *eerste taal*.

Taalbewustzijn (language awareness)

Met taalbewustzijn (of language awareness) wordt de expliciete kennis over taal bedoeld, de bewuste waarneming van taal en ook een sensibilisering voor taalgebruik en taalleerprocessen. Daar valt metatalige communicatie onder, bijv. over het scheiden of vermengen van talen, of ook taalvergelijkingen, bijv. tussen *eerste en tweede taal* of tussen standaard taal en

dialect. Pedagogische doelen van het taalbewustzijn zijn o.a. nieuwsgierigheid naar en interesse in taal/talen, aandacht en respect voor talige diversiteit (in de klas, in de maatschappij) en een kijk vanuit meerdere perspectieven op taal en interactie.

Standaard variant van de taal van herkomst

De genormeerde, in woordenboeken en grammatica's gecodificeerde en verplicht verklaarde versie van een taal is de standaard variant van de *taal van herkomst*. Deze wordt soms ook schrijftaal, literaire taal of *algemeen beschaafde taal* genoemd, 'Hochdeutsch' in het Duits, en onderscheidt zich in het algemeen van de *dialecten*. Als de standaard variant altijd in bepaalde (bijvoorbeeld officiële) situaties gebruikt wordt, voor het overige echter een *dialect* wordt gesproken, heet dit diglossie. Het beheersen van de standaard variant geldt als hoofddoel van de taaldidactische inspanningen van de openbare school en van het HSK-onderwijs.

Transculturele competentie, transcultureel leren

Transculturele competentie gaat over de vaardigheid om met mensen van verschillende culturele achtergronden succesvol te kunnen omgaan. Dit kan worden ontwikkeld door transcultureel leren en worden bevorderd door ervaringen in verschillende *leefwerelden*.

Tweede taal (L2)

De tweede taal is de taal die chronologisch gezien als tweede werd geleerd. Bij personen met migratieachtergrond is dat vaak de taal, waardoor ze aan het maatschappelijk leven kunnen deelnemen en aan de schriftelijke cultuur van de plaatselijke taalgemeenschap, bijvoorbeeld Duits in Duitstalig Zwitserland. De tweede taal onderscheidt zich namelijk daarmee van de *vreemde talen*, dat deze meestal of vaak nodig is voor het leven van alledag. Als de personen al bij de tweede of derde generatie migranten horen, kan echter ook de *lokale taal* de *eerste taal* worden en de *taal van herkomst* de tweede taal zijn, c.q. de L2 kan in de loop van de schooltijd de dominante taal worden.

Verwerving van de tweede taal

In de taaldidactiek wordt onderscheid gemaakt tussen de verwerving van de tweede taal en de *verwerving van vreemde talen*. Indien een persoon de tweede taal in een regio verwerft, waar deze taal als *lokale taal* wordt gesproken, gaat het om het verwerven van een tweede taal. Het betreffende taalonderwijs wordt volgens een eigen taaldidactiek behandeld, die zich onderscheidt van de didactiek voor het leren van de *eerste taal* en de vreemde taal.

Twee- of meertaligheid, twee- of meertalig

In de meest algemene zin is degene twee- of meertalig die actieve of passieve competenties in twee of meer talen heeft. In het onderhavige raamleerplan wordt hiervoor echter een strakkere definitie gehanteerd: hier worden personen alleen dan twee- of meertalig genoemd, als ze Duits en één of meer niet-Duitse *talen van herkomst* spreken.

8 Bijlagen

Bijlage I: randvoorwaarden in het kanton Zürich

Deze bijlage geeft allereerst een beeld van de interkantonnale en wettelijke grondslagen van het HSK-onderwijs. Vervolgens beschrijft de onderwijsdirectie [Volksschulamt] van Zürich de praktijk (proces, organisatie, samenwerking), die zich in het kanton op grond van wettelijke vereisten heeft ontwikkeld.

Interkantonnale grondbeginselen

De Zwitserse conferentie van kantonale onderwijsdirecteuren (Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren, EDK) heeft zich herhaaldelijk over het HSK-onderwijs geuit. In hun advies over het onderwijs aan anderstalige kinderen [*Empfehlungen zur Schulung der fremdsprachigen Kinder*] van 24 oktober 1991 onderschrijven ze het principiële recht van *kinderen met een migratieachtergrond*, om de "taal en cultuur van het land van herkomst te onderhouden". Specifiek geeft de EDK de betreffende kantonale c.q. lokale verantwoordelijken de volgende adviezen:

- om het HSK-onderwijs in een passende vorm te ondersteunen en indien mogelijk voor ten minste twee wekelijkse lessen te integreren in de onderwijstijd,
- om de benodigde schoolse faciliteiten gratis ter beschikking te stellen,
- om de samenwerking tussen de leerkrachten van de reguliere scholen en die van het HSK-onderwijs te bevorderen,
- om het volgen van HSK-onderwijs en eventueel de cijfers in het schoolrapport officieel te vermelden en te registreren,
- om de ouders met een migratieachtergrond over dit onderwijsaanbod te informeren,
- om bij de beoordeling van de leerling en bij beslissingen over promotie en selectie de competenties in de taal van herkomst te laten meewegen, die in het HSK-onderwijs zijn verworven.

De EDK heeft ook in haar nationale strategie voor taalonderwijs van 2004 ruimte gemaakt, om de *talen van herkomst* van kinderen met een migratieachtergrond te bevorderen via het HSK-onderwijs (zie ook de uitgave 'Sprachenunterricht in der obligatorischen Schule: Strategie der EDK und Arbeitsplan für die gesamtschweizerische Koordination' van 25 maart 2004). Hetzelfde doel dient ook de interkantonnale overeenkomst over de harmonisering van de verplichte school, waarin de meewerkende kantons de verplichting op zich nemen om religieus en politiek neutrale HSK-cursussen organisatorisch te ondersteunen (vgl. hiermee de 'Interkantonale Vereinbarung über die Harmonisierung der obligatorischen Schule (HarmoS)' van 14 juni 2007). In het kader van de talenwet ondersteunt de federale overheid sinds het jaar 2011 projecten gerelateerd aan het HSK-onderwijs (vgl. de federale wet over de nationale talen en de communicatie tussen de taalgemeenschappen [Bundesgesetz über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften (Sprachengesetz, SpG)] van 5 oktober 2007 en het besluit over de nationale talen en de communicatie tussen taalgemeenschappen [Verordnung über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften (Sprachenverordnung, SpV)] van 4 juni 2010).

Wettelijke grondbeginselen in het kanton Zürich

In het kanton Zürich is het HSK-onderwijs wettelijk geregeld door middel van de wet op het openbare onderwijs [Volksschulgesetz], en het besluit omtrent de uitvoering hiervan [Volksschulverordnung]:

Volksschulgesetz van 7 februari 2005

§ 15.

- ¹ De directie kan door buitenschoolse organisaties aangeboden cursussen in de eigen taal en cultuur erkennen.
- ² Het besluit regelt de voorwaarden voor erkenning en de gevolgen ervan.

Volksschulverordnung van 28 juni 2006

§ 13.

- 1 In de cursussen in eigen taal en cultuur breiden anderstalige leerlingen hun kennis van hun eerste taal en de cultuur van hun land van herkomst uit.
- 2 Verantwoordelijk voor de organisatie van de cursussen zijn de ambassades of consulaten van de landen van herkomst. Het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] kan evt. ook cursussen van andere sponsororganisaties erkennen.
- 3 Cursussen worden erkend, als ze voldoen aan het door de Raad van Onderwijs [Erziehungsrat, tegenwoordig Bildungsrat] goedgekeurde raamleerplan, politiek en confessioneel neutraal, en niet winstgericht zijn. De cursussen omvatten hoogstens vier op het niveau van de kleuterschool en in de 1e klas van het primair onderwijs hoogstens twee lessen per week.
- 4 De leerkrachten moeten beschikken over een onderwijsbevoegdheid en over voldoende kennis van het Duits en dienen de verplichte vervolgopleidingen te volgen.

§ 14

- 1 De cursussen worden liefst buiten de overige lestijden gehouden.
- 2 Die gemeentes
 - a. stellen waar mogelijk geschikte ruimtes gratis ter beschikking,
 - b. geven de leerlingen tijdens hoogstens twee lessen per week vrij van het regulier onderwijs, indien de cursussen tijdens de lestijd plaatsvinden,
 - c. en melden bij het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] eventuele misstanden bij de uitvoering van de cursussen.
- 3 De cijfers voor de cursus worden opgenomen in het rapport.
- 4 Het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] regelt de inschrijfprocedure. Voor het overige ligt de organisatie en uitvoering van de cursussen in handen van de HSK-sponsororganisaties, met name de financiering en de selectie, de aanstelling en het toezicht op de leerkrachten.

Organisatie en uitvoering van het onderwijs in het kanton Zürich

Hierna wordt de praktijk van het onderwijs in eigen taal en cultuur in het kanton Zürich beschreven, zoals zich dit in het kanton op grond van de wettelijke vereisten heeft ontwikkeld. De onderwerpen in deze paragraaf zijn alfabetisch geordend.

Erkenning van de HSK-sponsororganisaties

Het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] kan HSK-cursussen van buitenschoolse sponsororganisaties erkennen, als aan de wettelijke eisen en interne richtlijnen is voldaan. De onderwijsdirectie [Volksschulamt] regelt de erkenningsprocedure en voert deze uit. Mochten er reeds erkende cursussen in eigen taal en cultuur in de betreffende taal bestaan, dient de bestaande organisatie gecontacteerd te worden om een samenwerking op te zetten. Het doel is om een uniform, breed gesteund HSK-aanbod per taal te creëren.

Om ervoor te zorgen dat de HSK-cursussen van een organisatie erkend worden, moet deze met name

- waarborgen dat de cursussen overeenkomen met het HSK-raamleerplan en politiek en confessioneel neutraal zijn,
- over gekwalificeerde HSK-leerkrachten met overeenkomstige kennis van het Duits beschikken,
- niet winstgericht zijn,
- met de lokale scholen en met het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] samenwerken.

Attest en vermelding in het rapport

Zie hoofdstuk 3, pagina 9

Toezicht

Het HSK-onderwijs valt pedagogisch en qua personeel onder het toezicht van de verantwoordelijke sponsororganisaties. Wat betreft de punten, die in het besluit over het openbaar onderwijs [Volksschulverordnung] zijn geregeld, valt dit onderwijs onder het toezicht van de schoolbesturen.

De verantwoordelijke sponsororganisaties hebben de taak om de deelname te controleren en evt. maatregelen te nemen als er spijbelaars zijn. Op navraag geven ze de schoolbesturen inzicht in de controle op de deelname en in het onderwijs zelf. Recht op inzicht hebben ook leerkrachten van het regulier openbaar onderwijs [Volksschule], wanneer ze kinderen voor het volgen van een HSK-cursus vrijaf geven van hun lessen.

Indien eventuele misstanden niet direct met de betrokken leerkrachten kunnen worden opgelost, volgt er een gesprek tussen het betreffende schoolbestuur en de verantwoordelijke HSK-organisatie. Wanneer zwaarwegende misstanden ondanks aanmaning niet worden opgelost, kan het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] op aanvraag van schoolbesturen de bevoegdheid van de betreffende organisatie intrekken om de bekritiseerde lessen in het openbaar onderwijs [Volksschule] te geven.

Financiering

De financiering van het HSK-onderwijs is zaak van de verantwoordelijke HSK-sponsororganisaties. Een klein aantal schoolgemeenschappen leveren een financiële bijdrage of stellen zelf een of meer HSK-leerkrachten aan. Bij een meerderheid van de organisaties leveren de ouders ook een bijdrage.

HSK-leerkrachten

De selectie en aanstelling van HSK-leerkrachten valt onder de verantwoordelijkheid van de betreffende HSK-sponsororganisaties.

Deze organisaties zorgen ervoor dat HSK-leerkrachten die nieuw zijn en in het kanton beginnen te onderwijzen,

- pedagogisch voldoende gekwalificeerd zijn (onderwijsbevoegdheid of gelijkwaardige opleiding of overeenkomstige ervaring en aanvullende bijscholing),
- over voldoende mondelinge competenties Duits beschikken (de kandidaten tonen met een certificaat aan dat ze het Niveau B1 van het Europese referentiekader behalen),
- de informatiedag bezoeken, die door het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] (c.q. de onderwijsdirectie [Volksschulamt]) wordt georganiseerd,
- de inleidende module volgen, die door de Pädagogische Hochschule Zürich in opdracht van het ministerie van Onderwijs wordt aangeboden.

Mocht een HSK-leerkracht niet aan de bovenstaande vereisten voldoen, vraagt het ministerie van Onderwijs de betreffende HSK-organisatie om corrigerende maatregelen te nemen. Zo nodig kan het ministerie van Onderwijs de betreffende HSK-leerkracht de toestemming afnemen om in het kanton erkend HSK-onderwijs te mogen geven.

Het is voor de onderwijsactiviteiten van de HSK-leerkrachten voordelig, als ze zich vertrouwd kunnen maken met de schoolpraktijken in Zwitserland. Daarom krijgen de verantwoordelijke organisaties het advies om HSK-leerkrachten niet al na enkele jaren te vervangen (geen 'rotatieprincipe').

Informatie en aanmelding

Zowel de afzonderlijke HSK-organisaties als de lokale scholen en de onderwijsdirectie [Volksschulamt] informeren de betreffende kinderen c.q. hun ouders over het bestaande onderwijsaanbod. Het onderwijs kan vanaf de kleuterschool worden bezocht of vanaf een later moment – naargelang het aanbod van de betreffende taal. De

leerkrachten van het openbaar onderwijs [Volksschule] verdelen in januari een aanmeldingsformulier aan de ouders.

De ouders melden hun kind direct bij de persoon aan die de HSK-cursussen van de betreffende organisatie coördineert. De sponsororganisaties informeren de ouders op tijd en direct over het concrete onderwijs dat wordt gegeven (tijden, plaatsen, HSK-leerkracht) of verwittigen hen evt. dat het niet wordt gegeven. Het onderwijs begint in principe op het moment dat het schooljaar begint. De aanmelding hiervoor houdt een verplichting tot regelmatig volgen van de lessen in en geldt tot er een afmelding door de ouders plaatsvindt of tot aan het einde van de verplichte schooltijd.

Leermiddelen en onderwijsmateriaal

Het aanschaffen van de leermiddelen valt onder de verantwoordelijkheid van de HSK-sponsororganisaties.

De schoolgemeenschappen wordt gevraagd om aan de HSK-leerkrachten technische onderwijsmiddelen (kopieerapparaat en – indien aanwezig – beamer/visualizer, computer, internettoegang en dergelijke) en onderwijsmateriaal (krijtjes, schriften, papier enzovoort) gratis ter beschikking te stellen.

Lestijden en leslokalen

De leerlingen bezoeken de lessen HSK tijdens de kleuterschool en in de 1e klas van het lager onderwijs gedurende hoogstens twee lesuren, en in de daarop volgende hogere klassen gedurende hoogstens vier lesuren in de week. Het HSK-onderwijs vindt waar mogelijk plaats binnen de reguliere roostertijden (8 tot 12 uur, 13.30 tot 17 uur). Voor hoogstens twee lesuren kan dit ook in plaats van het reguliere onderwijs plaatsvinden. In dit geval zijn de betreffende kinderen vrijgesteld van dit onderwijs.

De organisaties vragen steeds in de lente bij de verantwoordelijken van de plaatselijke school om leslokalen en geven aan wat de gewenste lestijden zijn. De definitieve tijden worden in overleg met de sponsororganisaties en de plaatselijke verantwoordelijke personen vastgesteld.

Het HSK-onderwijs vindt in principe altijd plaats in de lokalen van het openbare onderwijs [Volksschule], liefst in de buurt van de woonplaats van de kinderen. De schoolgemeenschappen stellen daarvoor liefst geschikte klaslokalen gratis ter beschikking. De HSK-leerkrachten zorgen ervoor dat men zich aan de huisregels ter plaatse houdt.

De organisaties informeren de plaatselijke verantwoordelijken van de betreffende school aan het begin van het schooljaar over de definitieve organisatie van het onderwijs (klassen, tijden, lokalen, HSK-leerkrachten). De sponsororganisaties geven deze gegevens ook door aan de onderwijsdirectie [Volksschulamt], die deze gegevens gebruikt om over het HSK-onderwijs te kunnen informeren en de nodige ondersteuning te kunnen bieden.

Samenwerking tussen de HSK-leerkrachten en de plaatselijke school

De leerkrachten van het openbaar onderwijs [Volksschule] en degenen die de lessen HSK geven, wordt gevraagd om onderling contact te leggen. Zo is het zinvol voor schoolbesturen om de HSK-leerkrachten uit te nodigen voor lerarenvergaderingen waar onderwerpen aan de orde komen die hen betreffen. Verder kunnen ze de HSK-leerkrachten ook nu en dan – bijvoorbeeld eens per jaar – uitnodigen voor een informele bespreking of bijeenkomst. Het doel van dergelijke ontmoetingen kan zijn om elkaar te leren kennen, kennis en ervaringen uit te wisselen of om lopende zaken en wensen te bespreken.

Het HSK-onderwijs is een aanbod binnen het openbaar onderwijs [Volksschule]. Het is zinvol dat de HSK-leerkrachten deelnemen aan de activiteiten van de school en de processen voor de ontwikkeling van de school. Met name scholen met een hoog aandeel twee- of meertalige kinderen profiteren van een geïnstitutionaliseerde samenwerking. Dit kan betekenen dat een aantal kinderen samen wordt ondersteund, om meertalige en *transculturele* leerprojecten uit te voeren of om de ouders gezamenlijk te informeren en te adviseren. Niet alleen reguliere leerkrachten, maar ook vakleerkrachten van het openbaar onderwijs [Volksschule], zoals bijvoorbeeld leraren Duits als tweede taal [Deutsch als Zweitsprache, DaZ] kunnen van deze samenwerking profiteren. HSK-leerkrachten met de juiste kwalificaties

zijn behulpzaam bij de *transculturele* vertaling en interventie. Het is bijzonder zinvol om de HSK-leerkrachten bij beoordelingen te betrekken van door hen onderwezen leerlingen: bij rapportbesprekingen, bij de schoolkeuze en bij loopbaanbeslissingen.

De onderwijsdirectie [Volksschulamt] adviseert scholen met een groot aandeel twee- of meertalige kinderen om het HSK-onderwijs te bekijken als een onderdeel van het taalonderwijs en het te integreren in het plaatselijke schoolprogramma.

Ondersteuning van de samenwerking tussen de school en de ouders

Een goede samenwerking tussen de school en de ouders heeft in principe veel invloed op het leren en de schoolloopbaan van kinderen en jongeren. Het heeft een positief effect als de HSK-leerkracht regelmatig contact heeft met de ouders, hen informeert over wat er op school gebeurt en met hen bespreekt hoe ze hun kinderen bij het leren kunnen ondersteunen.

HSK-leerkrachten kunnen de leerkrachten van het openbaar onderwijs [Volksschule] ondersteunen bij een goede samenwerking met de ouders. Bijvoorbeeld door mee te werken aan activiteiten en ondersteuning te bieden door te tolken bij gesprekken. Zo kunnen ze ook heel waardevol zijn bij *transculturele* bemiddeling, wat om goede kennis van twee talen en schoolsystemen vraagt. Dergelijke diensten leveren ze in overleg met de andere leerkrachten en de schoolleiding.

Samenwerking met schoolbesturen

De schoolbesturen ter plaatse zorgen er mee voor dat het HSK-onderwijs op goede wijze gegeven kan worden binnen de lokalen van het plaatselijke openbaar onderwijs [Volksschule]. Zij krijgen het advies om bij behoefte voor de coördinatie binnen de gemeente of school een verantwoordelijk persoon aan te stellen. Deze dient dan tijdig afspraken te maken over het indelen van het rooster en de behoefte aan klaslokalen en de nodige samenwerking te bevorderen.

Samenwerking en coördinatie op kantonnaal niveau

Vanuit het standpunt van het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] is de onderwijsdirectie [Volksschulamt] verantwoordelijk voor de coördinatie en administratieve ondersteuning van het HSK-onderwijs. Aan de kant van de aanbieders wijst elke sponsororganisatie een persoon aan die verantwoordelijk is voor de coördinatie op lokaal en kantonnaal niveau en die samenwerkt met de onderwijsdirectie.

Twee commissies zorgen ervoor dat belangrijke informatie wordt uitgewisseld, dat vragen over het concept en de organisatie worden opgehelderd en dat ook pedagogische aspecten worden besproken. Dit zijn enerzijds het HSK-overlegorgaan [HSK Konferenz] en het verlengde hiervan, het comité van het HSK-overlegorgaan [Ausschuss der HSK-Konferenz]. In het HSK-overlegorgaan zitten vertegenwoordigers van de sponsororganisaties, evenals vertegenwoordigers van de reguliere structuren (telkens een vertegenwoordiger van de reguliere leerkrachten, van de schoolbesturen, van de docenten voor Duits als tweede taal (DaZ) en van de schooldirecties). Bovendien neemt aan de vergaderingen van het comité van het HSK-overlegorgaan ook de lerarenopleiding Pädagogische Hochschule Zürich deel, die in opdracht van het ministerie van Onderwijs [Bildungsdirektion] bijscholing voor HSK-leerkrachten aanbiedt. In het comité van het HSK-overlegorgaan zitten gekozen vertegenwoordigers van de HSK-organisaties.

De HSK-sponsororganisaties brengen regelmatig verslag uit bij de onderwijsdirectie [Volksschulamt] over hun activiteiten. Het verslag beantwoordt bepaalde specifieke vragen en gaat vergezeld van de naar het Duits vertaalde leerplannen en overige documenten.

Bijlage II: Niveaus en onderwerpen – een overzicht

Deze lijst met onderwerpen is bedoeld als ondersteuning voor de planning en inrichting van het onderwijs. Er wordt een overzicht gegeven van welke onderwerpen op welk niveau in het HSK-onderwijs behandeld kunnen worden. Er staan heel veel suggesties voor onderwerpen in. Gezien het beperkte aantal lessen moet de leerkracht een keuze maken.

De onderwerpen maken ook deel uit van Leerplan 21 [Lehrplan 21] en worden in het Zwitserse openbaar onderwijs [Volksschule] behandeld. Het met de onderwerpen overeenkomende competentiegebied van het Leerplan 21 is in de volgende lijst gekoppeld.

Onderwerp

Ik en de anderen – met elkaar samenleven

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.10](#) | [RKE.1](#) | [RKE.2](#) | [RKE.5](#)

Cyclus 1

- Elkaar leren kennen; elkaar begroeten, zich (aan elkaar) voorstellen
- Omgangsvormen en beleefdheid; op de kleuterschool/school: Regels, handelingen en normen, rituelen
- Samen met anderen iets doen of beleven; vriendschap; ruzie; wat ik al alleen kan

Cyclus 2

- Verschillende groepen en culturen: gelijke en verschillende regels en waarden, onderling respect en erkenning, conflicten en strategieën om die op te lossen
- Wie ben ik: wat maakt me tot wie ik ben, waar hoor ik erbij
- Rolpatronen: jongens – meisjes
- Kinderrechten

Cyclus 3

- Individu en groep, erbij horen en een vreemde zijn
- Samenleven van meerderheden en minderheden: racisme, actuele debatten en gebeurtenissen
- Voorbeelden en idolen: uit de sport, wetenschap, cultuur en geschiedenis
- Relaties met het eigen en het andere geslacht (ook cultureel bepaalde verwachtingen)
- Mensenrechten

Onderwerp

Familie

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.10](#) | [RKE.2](#) | [RKE.5](#)

Cyclus 1

- Mijn gezin en familie; regels en normen in het gezin

Cyclus 2

- Werk- en taakverdeling in het gezin
- Geschiedenis van mijn familie: generaties en stamboom
- Verschillend samengestelde gezinnen

Cyclus 3

- Rollen van familieleden: door de tijd heen, cultureel bepaalde verschillen
- Mijn (eigen) kijk op deze rollen
- Functies en vormen van het gezin naargelang de geschiedenis en de cultuur
- Eigen waarden; ethiek

Onderwerp

Spel en vrije tijd

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.10](#) | [RKE.5](#)

Cyclus 1

- Spelen: met elkaar, op verschillende plaatsen, met verschillend speelgoed; moderne en traditionele spellen en speelgoed
- Vrije tijd en hobby's
- Gereedschap en uitrusting

Cyclus 2

- Ontspannen en uitrusten
- Invulling van de vrije tijd; sport; peergroup; verenigingen
- Omgang met digitale en andere media
- Reclame

Cyclus 3

- Ontspannen en uitrusten
- Invulling van de vrije tijd; ontmoeten voor jongeren; jeugdcultuur (muziek, taal); peergroup; verenigingen
- Omgang met digitale en andere media
- Reclame

Onderwerp

Wonen, wijk en stad

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.8](#) | [RZG.3](#) | [RZG.4](#)

Cyclus 1

- Omgeving in de kleuterschool/op school
- Onze woning/ons huis en de omgeving ervan

Cyclus 2

- Huizen en wonen

Cyclus 3

- Wonen en bouwstijlen; historische ontwikkelingen

Onderwerp

Feesten, gebruiken en gewoonten

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.7](#) | [RZG.2](#)

Cyclus 1

- Verjaardag en andere belangrijke feesten, verschillende soorten van feesten
- Kleren en verschillende kleding naargelang de aanleiding

Cyclus 2

- Feesten verschillend vieren; religieuze tradities
- Mode en kleding door de tijd heen; beroepskleding, kleding en rol/status, merkartikelen

Cyclus 3

- Uitgaan en fuiven
- Mode en rituelen in historisch perspectief

Onderwerp

Gezondheid en eten

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.1](#) | [NT.7](#)

Cyclus 1

- Mijn lichaam en het menselijke lichaam: de lichaamsdelen, de lichamelijke integriteit van mij en anderen; vijf zintuigen
- Hygiëne
- Medische zorg
- Gezond eten en drinken, eetgewoonten

Cyclus 2

- Gezondheid en ziekte; gezonde leefstijl
- Waar de levensmiddelen vandaan komen, groenten en fruit volgens het seizoen

Cyclus 3

- Sport; verslaving
- Voeding; verschillende eetculturen afhankelijk van de cultuur, geschiedenis en het milieu
-

Onderwerp

Aardrijkskunde

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.8](#)

Cyclus 1

- Aardrijkskundige benamingen uit de persoonlijke ervaring van de kinderen (woonplaats, landen van herkomst, Zwitserland, buurland etc.); termen om zich te kunnen oriënteren in de ruimte
- Mijn land van herkomst: overzicht van de geografie, topografie, het klimaat

Cyclus 2

- Belangrijke wateren, bergen en steden in de landen van herkomst

Cyclus 3

- Aardrijkskundige kenmerken van regio's in de landen van herkomst

Onderwerp

Natuur en techniek

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.2](#) | [NMG.3](#) | [NMG.4](#) | [NT.1](#) | [NT.2](#) | [NT.8](#) | [NT.9](#)

Cyclus 1

- Dieren; huisdieren; dieren en planten; bos
- Vruchten en groenten; de vier elementen
- Jaargetijden en veranderingen in de natuur
- Begrippen over tijd (jaar, maand, week, dag, uur, avond, middag, gisteren, vandaag, morgen etc.), klokkijken
- Huishoudelijke voorwerpen
- Voertuigen die de kinderen zelf gebruiken (fiets, skateboard, step etc.)

Cyclus 2

- Soorten dieren en planten
- Voedselketen
- Weer en weersvoorspelling
- Bescherming van het milieu, milieurampen
- Digitaal speelgoed en communicatieapparatuur

Cyclus 3

- Ecologie, bedreiging en bescherming van het milieu (o.a. recycling en afvoeren van afval)
- Actuele debatten uit de wetenschap (dierproeven, genetisch onderzoek etc.)
- Digitaal speelgoed en communicatieapparatuur

Onderwerp

Literatuur en kunst

Koppeling met het Leerplan 21:

[Talen](#)

Cyclus 1

- Liedjes; rijmpjes en versjes; sprookjes; prentenboeken
- Kleuren; films
- Zelf werkjes maken en er met anderen over praten

Cyclus 2

- Gedichten, sagen, fabels, verhalen; interculturele bibliotheek
- Films

Cyclus 3

- Klassieke en moderne voorbeelden van literatuur
- Films
- Beeldende kunst, muziek en overige vormen van kunst; kunstenaars

Onderwerp

Verleden en geschiedenis

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.9](#) | [RZG.6](#) | [RZG.7](#) | [RZG.8](#) | [RKE.4](#)

Cyclus 1

- 'Toen ik klein was'
- Verschillen vroeger – vandaag
- Persoonlijke belevenissen in de landen van herkomst: reizen, vakantie

Cyclus 2

- Geschiedenis van mijn gezin/familie; migratie
- Geschiedenis van de landen van herkomst: belangrijke gebeurtenissen, ontstaansmythes

Cyclus 3

- Mijn biografie (bijv. met betrekking tot het schoolbezoek of het leren van talen)
- Huidige sociale en politieke ontwikkelingen in de landen van herkomst
- Religies en wereldbeschouwingen
- Politieke vorming (o.a. over verkiezingen en stemmen)

Onderwerp

Arbeidswereld en opleiding

Koppeling met het Leerplan 21:

[NMG.6](#) | [WAH.1](#) | [WAH.2](#) | [WAH.3](#)

Cyclus 1

- Beroepen van personen uit de persoonlijke omgeving; beroepen op school en in het openbare domein (horeca, politie, ziekenhuis, verkoper etc.)

Cyclus 2

- Droomberoep; opvallende persoonlijkheden uit verschillende beroepen
- Betekenis van opleiding en werk

Cyclus 3

- Beroepskeuze en overgang naar de arbeidswereld of naar een voortgezette opleiding in Zwitserland of in de landen van herkomst: beroepen en vereisten, verschillen tussen de landen
- Beroep en identiteit; benutten van de eigen talige en transculturele competenties; genderspecifieke vragen
- Economie: verschillende sectoren, historische ontwikkeling, werkloosheid, vakbonden

Bijlage III: Literatuur

Deze bijlage geeft een overzicht van de in de tekst vermelde literatuur. Een bredere selectie materialen, literatuur en andere hulpmiddelen om het verwerven van de eerste taal en meertaligheid te bevorderen, is te vinden op de website van de onderwijsdirectie [Volksschulamt]: www.zh.ch/hsk

Abteilung Internationale Bildungsentwicklung (International Projects in Education) van de PH Zürich (2018): Materialien für den herkunftssprachlichen Unterricht; Umgang mit Dialekt und Standardsprache, Zürich: Pädagogische Hochschule Zürich.

Bildungsdirektion des Kantons Zürich (2017): Lehrplan für die Volksschule des Kantons Zürich.

Giudici, Anja und Bühlmann, Regina (2014): Unterricht in Heimatlicher Sprache und Kultur HSK. Eine Auswahl guter Praxis in der Schweiz, Bern: Generalsekretariat EDK.

